

Fas

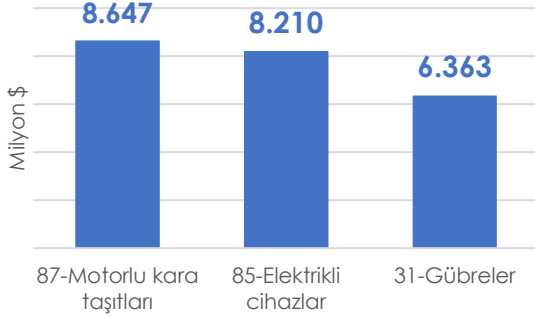
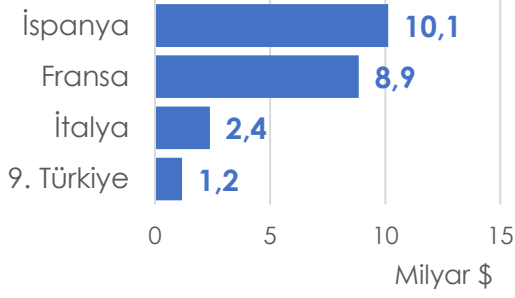
Ülke Bilgi Notu

FAS ÜLKE BİLGİ NOTU

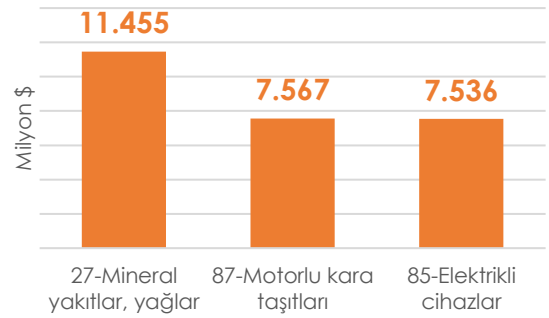
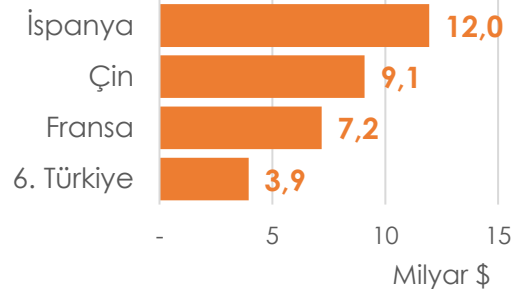

GSYH	179,6 milyar \$
GSYH BÜYÜME HIZI	%4,4
KİŞİ BAŞINA GSYH	4.762,7 \$
ENFLASYON	%1,2
İŞSİZLİK	%13,1
TİCARET ANLAŞMAMIZ	STA (2006)

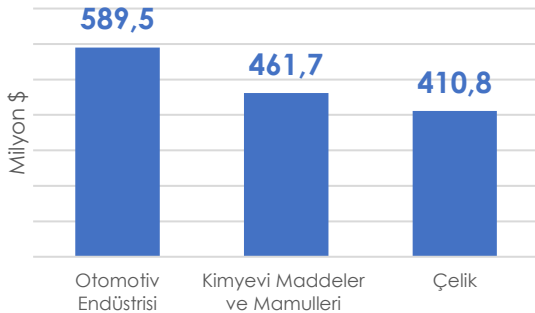
İHRACAT (2024) 45,9 Milyar \$

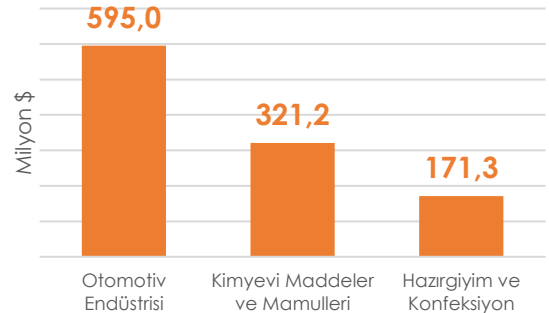
İTHALAT (2024) 76,6 Milyar \$

TÜRKİYE'NİN FAS'A İHRACATI 3,4 Milyar \$ (2024)

TÜRKİYE'NİN FAS'TAN İTHALATI 1,4 Milyar \$ (2024)

I-GENEL EKONOMİK GÖRÜNÜM

Genel Görünüm

Resmi Adı	Fas Krallığı
Nüfus	37,7 milyon (IMF 2025 Tahmini)
Yüzölçümü	710.85 km ²
Dil	Arapça ve Berberice
Başkent	Rabat
Para Birimi	Fas Dirhemi (1 MAD = 4,7 TRY)
Yönetim Şekli	Parlamente Monarşi
Devlet Başkanı	Kral 6. Muhammed
GSYİH	179,6 milyar \$ (IMF 2025 Tahmini)
Kişi Başına GSYİH	4.762,7 \$ (IMF 2025 Tahmini)
GSYİH Büyüme Hızı	%4,4 (IMF 2025 Tahmini)
Enflasyon Oranı	%1,2 (IMF 2025 Tahmini)
İşsizlik Oranı	%13,1 (IMF 2025 Tahmini)
Toplam İhracat	45,9 milyar \$ (TradeMap 2024)
Toplam İthalat	76,6 milyar \$ (TradeMap 2024)
Türkiye'nin Ülkeye İhracatı	3,4 milyar \$ (TÜİK 2024)
Türkiye'nin Ülkeden İthalatı	1,4 milyar \$ (TÜİK 2024)
Türkiye ile Ticaret Anlaşması	STA (2006)

Ülke Değerlendirmesi

Afrika kıtasının kuzeybatı ucunda yer alan Fas, Atlantik ve Akdeniz'e uzanan kıyı şeridi, Avrupa'ya yakınlığı ve Arap dünyası ile Afrika arasındaki konumu sayesinde uluslararası ticaret, lojistik ve bölgesel entegrasyon açısından stratejik bir avantaja sahiptir. Bu konum, ülkeyi Güney Avrupa'ya açılan doğal bir kapı haline getirirken Batı Afrika'nın en önemli lojistik merkezlerinden biri yapmaktadır.

Nüfusun büyük bölümü kıyı kentlerinde yoğunlaşmış olup genç ve hızla kentleşen demografik yapı ekonomik dinamizmi desteklemektedir.

Kazablanka, ülkenin sanayi ve finans merkezi olup büyük bankalara, üretim tesislerine, ihracat odaklı sektörlerle ve Fas'ın en büyük limanına ev sahipliği yapmaktadır. Başkent Rabat ise kamu yönetimi, eğitim, araştırma ve yüksek katma değerli hizmetlerin odağında yer almaktadır. Tanca, Tanger-Med limanı etrafında gelişen otomotiv üretimi, havacılık ve ihracata yönelik sanayilerle önemli bir endüstri ve lojistik merkezi haline gelmektedir. Marakeş, turizm sektörünün kalbi olarak konaklama, etkinlikler ve kültürel turizm sayesinde yüksek gelir üretmektedir. Agadir, balıkçılık ve tarımsal ihracat ile öne çıkmaktadır.

Fas ekonomisinin modern yapısı, 1980'lerde başlayan ve 1990'larda derinleşen yapısal reformlara dayanmaktadır. Bu dönemde uygulanan özelleştirme programları, kamu maliyesinin yeniden düzenlenmesi, dış ticaretin liberalizasyonu ve finansal sektörün güçlendirilmesi ülkeyi daha rekabetçi ve dışa açık bir modele taşımıştır. 2000'li yıllardan itibaren kamu yatırımları, altyapı projeleri, liman ve demiryolu modernizasyonu, yenilenebilir enerji stratejisi ve özel sektörün geliştirilmesine yönelik politikalar büyümeyi hızlandırmıştır. Bugün Fas ekonomisi; hizmetler, sanayi ve tarım sektörlerinin dengeli katkı sağladığı çeşitlendirilmiş bir yapıya sahiptir. Hizmetler sektörü GSYH'nin yarısından fazlasını oluşturmakta olup finans, turizm, lojistik, bilişim ve perakende faaliyetleri öne çıkmaktadır. Sanayi sektörü fosfat madenciliği, gübre ve kimya, otomotiv, tekstil, inşaat ve enerji alanlarında yoğunlaşmaktadır. Özellikle otomotiv ve havacılık yatırımları, Fas'ı Afrika'da öne çıkan bir üretim merkezi haline getirmiştir. Tarım sektörü ise iklim koşullarına bağlı dalgalanmalara rağmen istihdam ve kırsal ekonomi açısından kritik önemini korumaktadır.

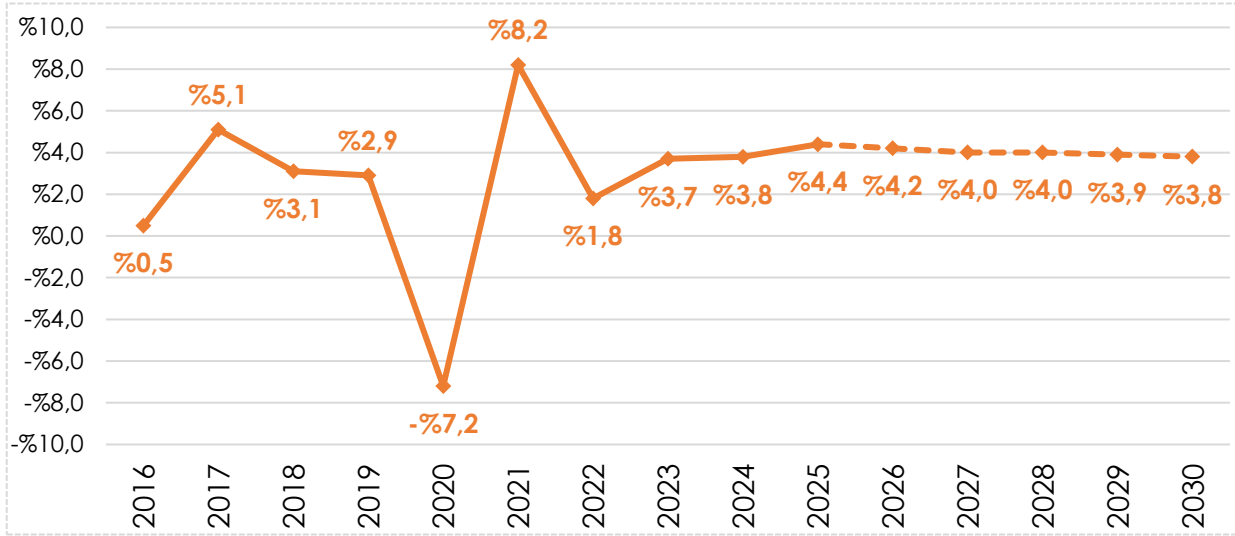
Madencilikte Fas, dünya fosfat rezervlerinin önemli bir bölümüne sahip olup fosfat türevleri ekonominin en istikrarlı sektörlerindendir. Otomotiv sanayii son 10 yılda ülkenin en büyük ihracat kalemine dönüşmüş, Avrupa ve Afrika'ya yönelik üretim kapasitesi hızla artmıştır. Havacılık sektörü de uluslararası firmaların yatırımlarıyla büyümektedir.

Fas, Arap Mağrip Birliği üyesi olmakla birlikte, örgüt uzun süredir siyasi nedenlerle sınırlı etkileşim göstermektedir. Afrika Birliği bünyesinde ise ekonomik ve diplomatik rolünü giderek güçlendirmektedir. Fas'ın dış ilişkilerinde Avrupa Birliği merkezi bir konuma sahiptir. Fas, AB'nin "güçlendirilmiş statü" tanıdığı tek Güney Akdeniz ülkesidir. AB, Fas'ın en büyük ticaret ortağı, başlıca yatırımcısı ve en önemli finansal destek sağlayıcısı konumundadır. Ayrıca, Arap Ligi üyesi olarak Arap dünyasıyla siyasi ve diplomatik bağlarını sürdürmektedir.

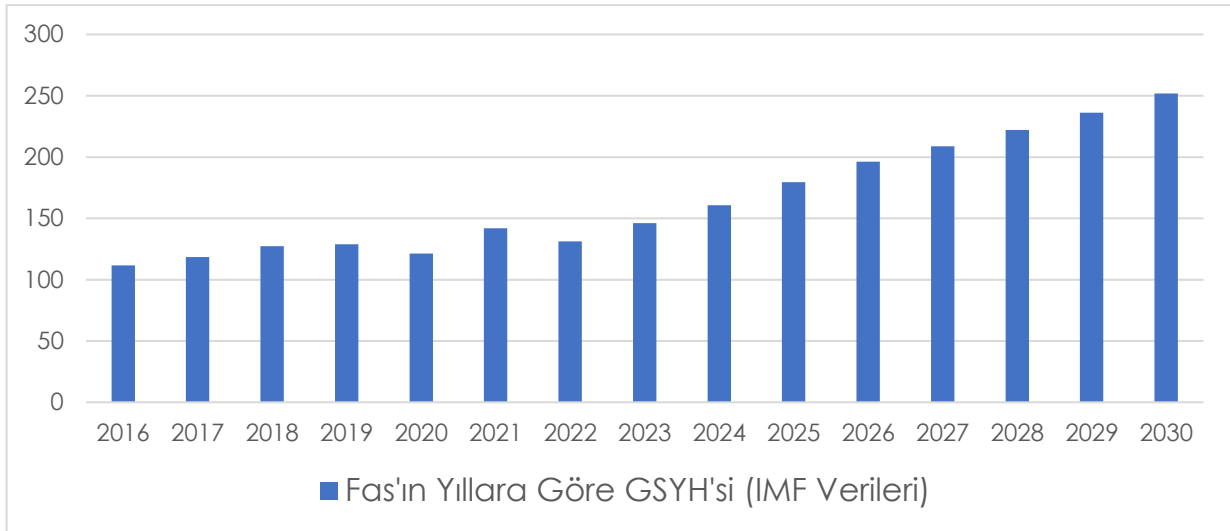
Enerji alanında dışa bağımlılığı azaltmak için Fas, güneş ve rüzgar yatırımlarını hızlandırmış; Noor Ouarzazate Güneş Kompleksi Afrika'nın en büyük projelerinden biri olmuştur. Buna karşın ekonomi çeşitli yapısal sorunlarla karşı karşıyadır. Genç işsizlik yüksek, kadın iş gücüne katılım düşüktür; kıyı şehirleri ile kırsal bölgeler arasındaki farklar belirgindir. Tarımın iklim değişikliğine duyarlılığı büyümede dalgalanmalara yol açmakta; bütçe açıkları ve dış kırılganlıklar zaman zaman mali disiplinin sıkılaştırılmasını gerektirmektedir.

Genel olarak Fas ekonomisi; güçlü sanayi yapısı, fosfat sektöründeki küresel konumu, ihracata dayalı üretimi, gelişmiş lojistik altyapısı, turizm potansiyeli ve AB ile yakın ekonomik entegrasyonu sayesinde büyümesini sürdürmektedir. Orta vadede büyümenin tarım dışı sektörlerden gelmesi, iş gücü piyasası reformlarının devam etmesi ve enerji dönüşümünün hızlanması beklenmektedir.

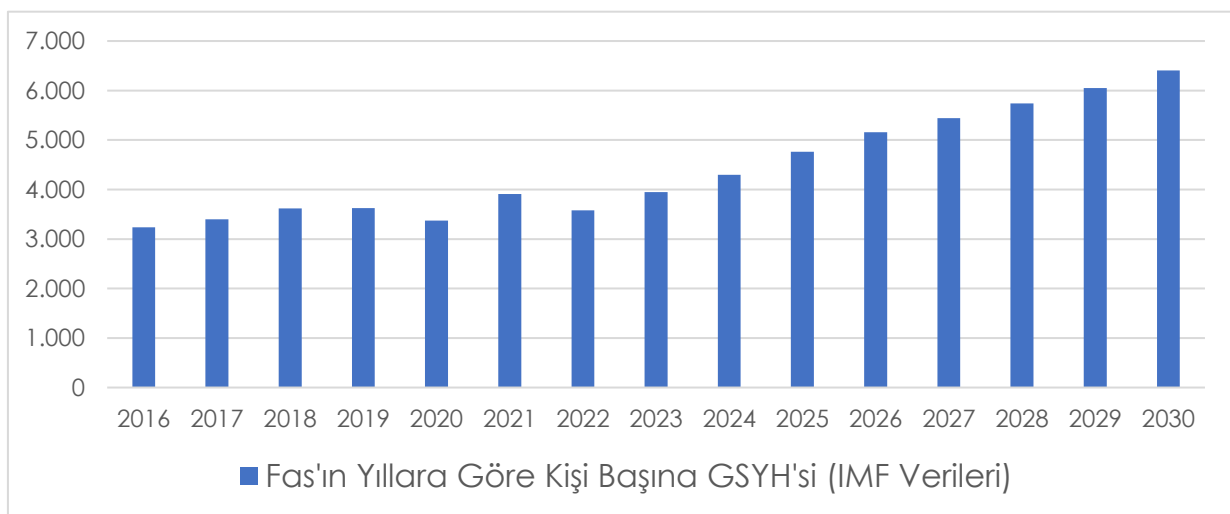
Fas'ın Büyüme Verileri

Fas'ın Yıllara Göre GSYH'si

Fas'ın Yıllara Göre Kişi Başına GSYH'si

Ülke Ekonomik Risk Değerlendirmesi (Fitch Ratings)

Avantajlar	Kırılganlıklar
- Turizm, yenilenebilir enerji ve ihracat odaklı imalat sektörlerindeki güçlü büyüme potansiyelinin, ekonomiyi yabancı yatırımlar için giderek daha cazip bir destinasyon haline getirmesi - Kral Fonu'nun hayata geçirilmesinin büyük yatırım projelerinin uygulanmasını hızlandırması - Sahra Altı Afrika ile ticari entegrasyonun artmasının, Fas merkezli üreticiler için yeni pazarlar açması ve halihazırda durgun seyreden Avrupa'ya olan bağımlılıktan kaynaklanan riskleri azaltması - İş ortamına yönelik reformları ilerletme konusundaki siyasi iradenin güçlü olması - ABD'nin Fas menşeli ürünlere uyguladığı tarifeleri düşürme ihtimalinin, Avrupa merkezli şirketlerin üretim tesislerini Fas'a kaydırmasını teşvik etmesi	- Tarım sektörüne bağımlı olan bölgelerdeki ekonomik büyümenin öngörülemez hava koşullarına karşı kırılgan hale gelmesi, - Fas'ın ihracatının büyük ölçüde Avrupa'ya yönelik olmasının, ülkeyi bölgedeki ekonomik koşullarda yaşanabilecek bozulmalara karşı hassas hale getirmesi - ABD dolarında yaşanabilecek belirgin bir sıçramanın, Fas'ın döviz kuru sistemi için risk oluşturması - Toplumsal huzursuzlukların yeniden alevlenmesinin, ülkenin yabancı yatırımlar ve turizm için bölgesel bir güvenli liman olarak sahip olduğu imajı zedelemesi
- Fas monarşisinin güçlü rolünün, kurumsal krizleri en aza indirmesi ve hükümetin politika yapım sürecini kolaylaştırması - AB ve ABD ile güçlü diplomatik ilişkilerin ve Körfez İşbirliği Konseyi'ndeki varlıklı pazarlarla gelişen bağların, bu ülkelerden gelecek yatırımların ve mali desteğin sürmesini sağlaması - Fas'ın 2017'de Afrika Birliği'ne yeniden kabulünden bu yana birlikte artan etkisinin, Batı Afrika'da beklenen daha güçlü büyüme ve iyileşen iş ortamı ile birlikte ihracat odaklı işletmeler için olumlu sonuçlar doğurması - ABD ile Çin arasındaki artan ekonomik rekabet dikkate alındığında, Fas'ın Avrupa, Afrika ve Atlantik Okyanusu'nun kesişimindeki stratejik konumunun, her iki taraftan da artan altyapı yatırımları çekmek için kullanılabilmesi	- Yapısal olarak yüksek seyreden işsizliğin, halk arasında sürekli bir memnuniyetsizlik kaynağı oluşturarak tekrar eden protesto ve grevlere yol açması - Batı Sahra merkezli Polisario Cephesi ile onlarca yıldır süren anlaşmazlığın, Fas'ın temel dış politika sorunu olarak varlığını koruması; ülkenin uluslararası algısını zayıflatması ve merkezi hükümetin Batı Sahra'nın kaynaklarından tam anlamıyla faydalanma kapasitesini sınırlaması - Hükümetin ülkedeki yüksek yapısal işsizliği çözmede başarısız olması halinde, Fas'ın artan göç çıkışları ve daha büyük toplumsal huzursuzluk riskiyle karşı karşıya kalması; nitekim "GenZ 212" protesto hareketinin de bunu göstermesi

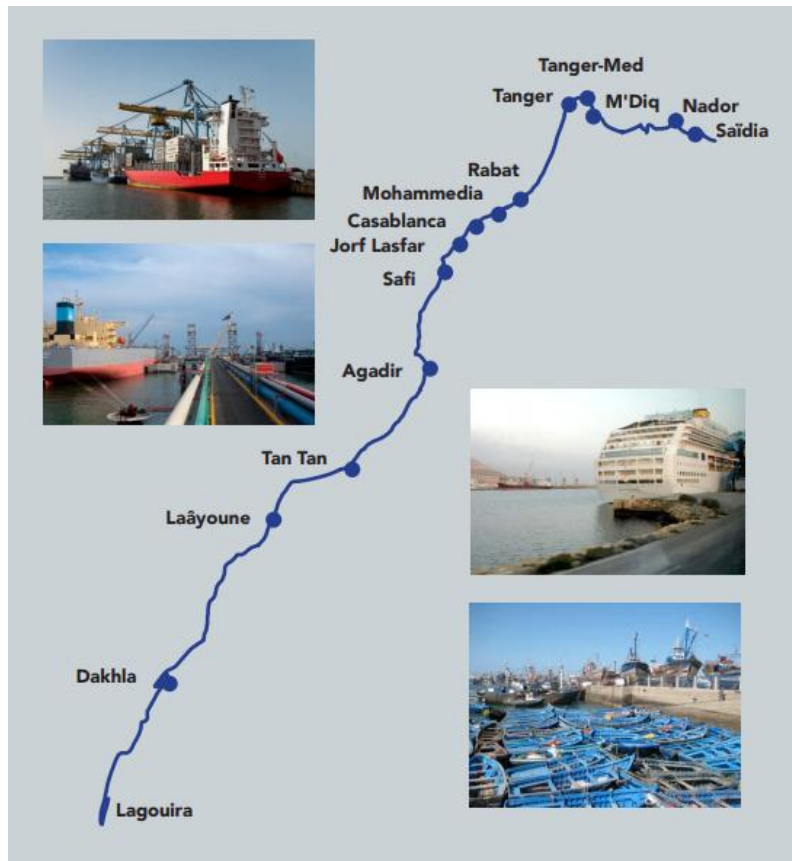
Fas'ın Altyapı Stratejileri

Fas'ta altyapı alanında yürütülen büyük ölçekli yatırımların, yalnızca artan iç talebi karşılamayı değil, aynı zamanda ülkenin uluslararası ticaret akımlarında bir durak ve yeniden dağıtım merkezi haline gelmesini hedeflediği görülmektedir. Bu kapsamda hazırlanan 2032 Otoyol Stratejisi, ülke genelinde toplam 3.000 km uzunluğunda bir otoyol ağı oluşturmayı öngörmektedir.

Buna paralel şekilde, 2040 Demiryolu Stratejisi çerçevesinde 37,5 milyar dolar tutarında yatırım planlanmış; mevcut durumda 23 olan şehir bağlantısının 43 şehre çıkarılması, demiryolu bağlantısı olan limanların sayısının 6'dan 12'ye, demiryolu bağlantılı havalimanlarının ise 1'den 15'e yükseltilmesi hedeflenmiştir.

Ayrıca, deniz taşımacılığında rekabet gücünü artırmayı amaçlayan 2030 Limanlar Stratejisi kapsamında Dakhla Limanı ve Nador Limanı gibi yeni nesil lojistik merkezlerin inşası öne çıkan projeler arasında yer almaktadır.

2030 Limanlar Stratejisi

2030 Stratejisinde Limanların Konumu

Dakhla Limanı

Fas'ın güneyinde, Dakhla kentinin yaklaşık 40 km kuzeyinde Atlantik kıyısında inşa edilen ve ülkenin 2030 liman stratejisinin en önemli projelerinden biri olan derin deniz limanı ve lojistik merkezidir. 2021'de inşasına başlanan proje, 2025 itibarıyla yaklaşık %40–45 oranında tamamlanmış olup limanın 2028'de faaliyete geçmesi, 2029'da tam kapasiteye ulaşması beklenmektedir. Yaklaşık 23 metre derinliği sayesinde büyük tonajlı gemileri ağırlayabilecek şekilde tasarlanan liman; konteyner, dökme yük, sıvı yük, Ro-Ro ve balıkçılık faaliyetlerine hizmet verecek, yıllık 30–35 milyon ton civarında yük elleçleme kapasitesine sahip olacaktır. Limana entegre edilen 1.600 hektarı aşkın sanayi ve lojistik alanı, balıkçılık, madencilik, tarım, lojistik, enerji ve özellikle yeşil hidrojen ve amonyak projeleri için önemli bir altyapı sunacaktır. Fas'ın Atlantik Açılımı kapsamında konumlanan Dakhla Atlantic, Batı Afrika ve Sahel ülkeleri için Atlantik'e açılan stratejik bir kapı olarak planlanmaktadır.

Nador West Med

Nador ya da Nador West Med Limanı, Fas'ın kuzeydoğusunda Nador kenti yakınlarında, Akdeniz kıyısında geliştirilen ve ülkenin 2030 Ulusal Liman Stratejisinin temel bileşenlerinden biri olan derin deniz limanı ve entegre sanayi-lojistik kompleksidir. İnşaatına 2016–2017 döneminde başlanan proje, kademeli bir yaklaşımla ilerlemekte olup limanın 2026 yılı itibarıyla faaliyete geçmesi, 2027–2030 döneminde ise kapasitesinin aşamalı olarak artırılması öngörülmektedir. Yaklaşık 18 metre derinliğe sahip rıhtımları sayesinde büyük konteyner gemileri, petrol ve LNG tankerleri ile dökme yük gemilerini kabul edebilecek şekilde tasarlanan Nador West Med; konteyner, hidrokarbon, LNG, dökme yük, genel kargo ve Ro-Ro terminallerini içeren çok amaçlı bir yapıya sahiptir. Nador West Med, Tanger Med'in ağırlıklı olarak konteyner ve aktarma odaklı yapısını tamamlayıcı nitelikte tasarlanmıştır.

2030-2032 Otoyol Stratejisi

Fas Otoyol Stratejisi, ülkenin Liman 2030 Stratejisi ile paralel şekilde kurgulanmış uzun vadeli bir altyapı vizyonu olup, otoyolları yalnızca ulaşım koridorları olmaktan çıkararak lojistik, sanayi, ticaret ve bölgesel kalkınmanın omurgası haline getirmeyi hedeflemektedir. 2032 yılına kadar otoyol ağının yaklaşık 3.000 km seviyesine çıkarılması hedefi doğrultusunda, 2030–2032 dönemini kapsayan çok yıllık yatırım programları çerçevesinde Fas Ulusal Otoyol Şirketi (ADM) liderliğinde yeni otoyol inşaatları, mevcut hatların genişletilmesi ve modernizasyonu, önemli ekspres yolların otoyol standardına yükseltilmesi ve akıllı trafik yönetim sistemlerinin devreye alınması öngörülmektedir. Stratejinin öncelikli odak alanları arasında Kazablanka–Rabat metropol aksının rahatlatılması, Kazablanka lojistik hattının güçlendirilmesi, Tanger Med, Nador West Med, Jorf Lasfar ve Dakhla Atlantic gibi stratejik limanlara doğrudan ve yüksek kapasiteli bağlantıların sağlanması ile Laayoune ve Dakhla yönünde uzanan güney koridorlarının geliştirilmesi yer almaktadır.

2040 Demiryolu Stratejisi

Yaklaşık 37,5 milyar ABD doları büyüklüğünde bir yatırımı öngören bu strateji, mevcut durumda 23 şehirle sınırlı olan demiryolu erişiminin 43 şehre çıkarılmasını, demiryoluyla bağlantılı liman sayısının 6'dan 12'ye, havaalanı bağlantılarının ise 1'den 15'e yükseltilmesini hedeflemektedir.

Yük taşımacılığı açısından stratejinin en kritik ayaklarından biri, demiryolunun ülkenin başlıca limanlarına doğrudan entegre edilmesi olup, bu çerçevede Tanger Med, Kazablanka Limanı, Jorf Lasfar, Safi, Nador West Med ve güneyde Agadir limanlarının mevcut veya planlanan demiryolu bağlantılarının güçlendirilmesi öngörülmektedir. Yüksek hızlı tren tarafında Fas'ın öncü projesi olan **Al Boraq**, 2018 yılında hizmete girerek Afrika'daki ilk yüksek hızlı tren hattı olmuş ve 330 km uzunluğundaki Tangier–Kazablanka güzergahında yolcu taşımacılığında önemli bir dönüşüm yaratmıştır.

Al Boraq Hattı

2040 vizyonu kapsamında yüksek hızlı tren ağının güney yönünde genişletilmesi temel hedeflerden biri olarak öne çıkmakta; bu doğrultuda Kenitra–Marakeş Yüksek Hızlı Tren Hattı'nın 2028 yılında tamamlanması planlanmakta, orta ve uzun vadede ise Agadir'in yüksek hızlı tren ağına bağlanması stratejik bir hedef olarak değerlendirilmektedir. Yük taşımacılığında demiryolunun payını artırmayı amaçlayan strateji, özellikle sanayi üretimi, fosfat ve madencilik taşımaları ile konteyner trafiğinde karayoluna olan bağımlılığı azaltmayı ve lojistik maliyetleri düşürmeyi hedeflemektedir.

2030 Havalimanları Stratejisi

Fas Havalimanları 2030 Stratejisi, ülkenin havacılık altyapısını genişletmeyi ve modernize etmeyi hedefleyen ulusal bir plan olup, mevcut yaklaşık 30–38 milyon yolcu kapasitesinin 2030 yılı itibarıyla 80 milyon seviyesine çıkarılmasını amaçlamaktadır. Bu kapsamda, Casablanca yakınlarında yeni bir uluslararası havalimanının inşaa edilmesi planlanmaktadır.

Halihazırda faaliyette olan Casablanca Mohammed V Uluslararası Havalimanı ise stratejinin en kritik bileşenlerinden biri olarak kapsamlı bir genişleme projesiyle ele alınmaktadır. Yeni terminal ve pist yatırımlarıyla havalimanının kapasitesi önemli ölçüde artırılabilecek; yolculara daha modern, entegre ve verimli bir seyahat deneyimi sunulurken hava bağlantıları da güçlendirilecektir. Genişleme projesinin hazırlık çalışmaları ve zemin inşaatı başlamış olup, ana inşaatın 2029 yılı civarında tamamlanması öngörülmektedir. Projenin tamamlanmasıyla birlikte yeni terminal, yılda milyonlarca ek yolcuya hizmet verecek, yüksek hızlı tren ağıyla doğrudan bağlantı sağlayacak ve Casablanca'nın bölgesel ve küresel bir havacılık merkezi olarak konumunu pekiştirecektir.

Fas'ın ulusal havayolu şirketi Royal Air Maroc, bu dönüşümle uyumlu şekilde 2030 ufkuna yönelik büyüme planları geliştirmektedir.

Fas'ın STA/Tercihli Ticaret Anlaşmaları Hakkında Bilgi

Fas – Türkiye STA

Nisan 2004 tarihinde iki ülke Başbakanları tarafından Ankara'da imzalanmış olan Türkiye-Fas Serbest Ticaret Anlaşması'nın onaylandığına ilişkin Bakanlar Kurulu Kararı, 28 Aralık 2004 tarih ve 25684 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır. Anlaşma, 1 Ocak 2006 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Diğer taraftan, söz konusu anlaşmanın tadiline ilişkin Anlaşma, ekli notalar ile birlikte 28 Nisan 2022 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu kapsamda, söz konusu Anlaşma eklerinde belirtilen Türkiye menşeli ürünler, Fas'a ihracatlarında 2 Mayıs 2022 tarihinden itibaren beş yıl geçerli olmak üzere Fas tarafından uygulanmakta olan MFN vergi oranının %90'ına tekabül eden oranda gümrük vergisine tabi olacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti ile Fas Krallığı Arasındaki Serbest Ticaret Anlaşmasını Tadil Eden Anlaşmaya Resmi Gazetenin 5521 sayılı kararından ulaşılabilmektedir.

Fas tarafından uygulamakta olan MFN vergi oranlarına ise bu adresten ulaşılabilmektedir. (<https://www.douane.gov.ma/adil/>)

AB ile Ekonomik Ortaklık Anlaşması

- AB-Fas Ortaklık Anlaşması, 2000 yılında yürürlüğe girerek sanayi ürünlerinde serbest ticaret alanı oluşturmuş, tarım ve balıkçılık ürünlerinde ise tercihli pazar erişimi sağlamış ve AB'yi Fas'ın en büyük ticaret ortağı konumuna getirmiştir.
- Anlaşma, tarım, balıkçılık, havacılık ve düzenleyici iş birliği gibi sektörel düzenlemelerle derinleştirilmiş; özellikle otomotiv, tarım-gıda ve tekstil sektörlerinde Fas'ın AB değer zincirlerine entegrasyonunu desteklemiştir.
- Taraflar arasında, Fas mevzuatının AB standartlarına daha fazla uyumunu ve uzun vadeli ekonomik entegrasyonu hedefleyen Derin ve Kapsamlı Serbest Ticaret Anlaşması (DCFTA) müzakereleri gündemde yer almaktadır.

GAFTA (Büyük Arap Serbest Ticaret Bölgesi)

- Anlaşma kapsamında Fas, Arap ülkeleriyle sanayi ve tarım ürünlerinde gümrük vergilerinin büyük ölçüde kaldırıldığı tercihli ticaret rejimine dahildir.
- Bu çerçeve, Fas'ın Orta Doğu ve Kuzey Afrika pazarlarına erişimini kolaylaştırarak özellikle gıda, tekstil ve hafif sanayi ürünlerinde bölgesel ticareti desteklemektedir.

Agadir Anlaşması

- Fas, Mısır, Tunus ve Ürdün arasında serbest ticaret alanı oluşturmayı amaçlamaktadır.
- Anlaşma kapsamında sanayi ürünlerinde gümrük vergileri kaldırılmış, AB menşe kurallarıyla uyumlu “kümülayon” sistemi sayesinde taraf ülkelerin AB pazarına entegrasyonu desteklenmiştir.

Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Bölgesi (AfCFTA / ZLECAf)

- Anlaşma, Afrika ülkeleri arasında malların yaklaşık %90'ında gümrük vergilerinin kademeli olarak kaldırılmasını, hizmet ticaretinin serbestleştirilmesini ve kıta içi ticaretin artırılmasını hedeflemektedir.

ABD ile STA

- ABD–Fas Serbest Ticaret Anlaşması, sanayi ürünlerinin büyük bölümünde gümrük vergilerini kaldırarak ve tarım, hizmetler ile yatırımları kapsayacak şekilde ticareti serbestleştirerek Fas'ın ABD pazarına tercihli erişimini güçlendirmektedir.

Birleşik Krallık ile Ortaklık Anlaşması

- Sanayi ürünlerinde tercihli ticareti koruyarak ve tarım ürünlerinde sınırlı kolaylıklar sağlayarak Brexit sonrası iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin sürekliliğini sağlamaktadır.

BAE ile Kapsamlı Ekonomik İş Birliği Anlaşması

- Sanayi ve tarım ürünlerinde gümrük vergilerini büyük ölçüde kaldırarak iki ülke arasındaki ticareti serbestleştirmekte ve Fas'ın Körfez pazarına tercihli erişimini güçlendirmektedir.

Diğer Tercihli Düzenlemeler

- Fas'ın EFTA ile STA'sı vardır.
- Fas'ın Gine, Çad, Libya, Moritanya ve Senegal ile sınırlı anlaşmaları mevcuttur.

Fas'ta Öne Çıkan Sektörler

Otomotiv

Fas otomotiv sektörü, son yıllarda hızla büyüyerek Afrika'nın en önemli üretim merkezlerinden biri haline gelmiştir. 2024'te toplam araç üretimi yaklaşık 560–600 bin adet seviyesine yükselmiş olup, 2025 itibarıyla bu rakamın yaklaşık 700.000 araç üretim kapasitesine ulaştığı, yıl sonunda ise 1 milyon araca yaklaşması beklendiği belirtilmektedir.

Sektör, özellikle Fransız kökenli Renault, çok uluslu Stellantis grubu ile Çinli ve diğer uluslararası oyuncuların yatırımları sayesinde güçlü bir üretim ekosistemi oluşturmuştur. Tangier, Kenitra ve Kazablanka gibi şehirlerde önemli üretim tesisleri bulunmakta, geniş tedarik zincirleri ile beraber yan sanayi faaliyetleri gelişmektedir.

Fas otomotiv endüstrisi, ülke ekonomisinde önemli bir yer tutarak binlerce doğrudan ve dolaylı istihdam yaratmakta ve Avrupa pazarına güçlü ihracat performansı sergilemektedir; 2023 ve 2024 yıllarında Avrupa Birliği'ne yapılan araç ihracatı belirgin artış göstermiştir.

Ayrıca sektör, yalnızca geleneksel içten yanmalı motorlu araçların üretimiyle sınırlı kalmayıp, elektrikli araç (EV) üretimi kapasitesini artırma hedefine odaklanmaktadır. 2025 sonuna kadar EV üretimini yaklaşık 107.000 birime çıkarma hedefi bulunmaktadır.

Fas'ın ilk hidrojenli araç projesi olan NAMX, TOGG'un tasarımında da yer alan Pininfarina ile ortaklık kapsamında geliştirilmiştir.

Tekstil

Fas tekstil ve hazır giyim sektörü, ülke ekonomisinin en dinamik ve stratejik alanlarından biri olarak öne çıkmakta ve özellikle Avrupa'ya yapılan ihracat sayesinde uluslararası rekabette güçlü bir konum elde etmektedir. İspanya ve Almanya başta olmak üzere Avrupa pazarına yapılan satışlar son yıllarda önemli ölçüde artmış, bu durum Fas'ı bölgesel bir üretim ve tedarik merkezi haline getirmiştir. Üretim faaliyetleri ağırlıklı olarak Tanca ve Kazablanka merkezli konfeksiyon tesislerinde yoğunlaşmakta olup, sektör 190.000–200.000 kişiye istihdam sağlayarak genç ve nitelikli iş gücünün ekonomiye kazandırılmasında önemli bir rol üstlenmektedir.

Ülkede tekstil endüstrisi, geleneksel üretimin yanı sıra yüksek kaliteli moda ürünleri, teknik tekstil, ev tekstili ve katma değerli üretim alanlarında da gelişmeyi hedeflemektedir. Ancak, markalaşma ve yerel marka oluşturma konusunda halen sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Ülke genelinde sektörün yaklaşık 1 milyon parça yıllık üretim kapasitesi bulunmaktadır. Bununla birlikte, sektörün tekstil girdilerinin yaklaşık %85'i ithal edilmekte ve özellikle örme, dokuma, kot, döşeme ve perdelik kumaşlar büyük ölçüde Türkiye ve Çin gibi ülkelere temin edilmektedir.

Fosfat Sektörü

Fosfat sektörü, ülkenin en stratejik ve ekonomik açıdan kritik alanlarından biri olarak öne çıkmakta olup, ülke dünya fosfat rezervlerinin yaklaşık %70'ine sahiptir. Bu durum, Fas'ı tarım sektörünün en önemli girdisi olan fosfat ve türevlerinin küresel pazardaki başlıca tedarikçisi haline getirmektedir.

Sektörün en büyük oyuncusu olan devlete ait Office Chérifien des Phosphates (OCP), fosfat kayaçlarının çıkarılması, işlenmesi, ihracatı süreçlerini koordine edilmesi ile beraber ülkenin madencilik faaliyetlerinin ve yatırımlarının büyük bir kısmını yönetilmesini üstlenmektedir. Fosfat ve türevi ürünler, ülke ihracat gelirlerinde önemli bir paya sahip olup, özellikle fosfat kayası ve fosforik asit başta olmak üzere gübre ürünlerinin ihracatı, 2025'in ilk çeyreğinde yaklaşık %18 artış göstermiştir.

Fas'ın fosfat üretim tesisleri, Khouribga ve Gantour gibi büyük maden havzaları ile Jorf Lasfar ve Safi'deki işleme ve ihracat tesisleri aracılığıyla entegre bir değer zinciri oluşturmakta ve hammaddeyi küresel pazarlara ulaştırmaktadır. Sektör, üretim ve ihracat açısından istikrarlı bir büyüme sergilemektedir ancak küresel fiyat ve talep dalgalanmalarına karşı hassasiyet göstermektedir.

Fas Fosfat Rezervleri ve İhracat Zinciri Haritası

Tarım Sektörü

Fas tarım ve gıda işleme sektörü, ülke ekonomisinin temel taşlarından biri olarak öne çıkmakta ve hem kırsal istihdam hem de ihracat açısından kritik bir rol oynamaktadır. Tarım sektörü, Fas GSYİH'sinin yaklaşık %10–15'ini oluştururken, aktif iş gücünün yaklaşık %30'unu istihdam etmektedir.

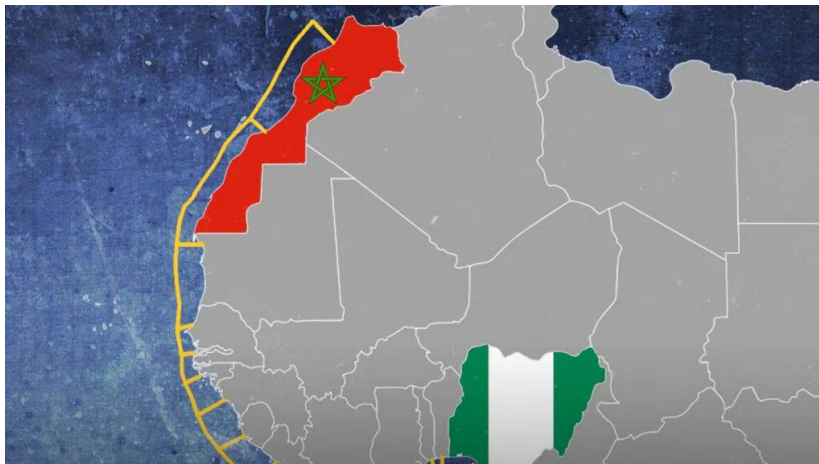
Ürünler başta Avrupa Birliği (özellikle İspanya ve Fransa), Orta Doğu, Kuzey Amerika ve Batı Afrika olmak üzere geniş bir coğrafyaya ihraç edilmektedir. Bu süreçte, AB–Fas Ortaklık Anlaşması ve Agadir Anlaşması gibi ticari çerçevelerden faydalanılmaktadır.

Enerji Sektörü

Sektörün en önemli projelerinden biri, dünyanın en büyük konsantre güneş enerjisi santrali olan **Noor Ouarzazate Güneş Enerjisi Santralidir**. Toplam 582 MW kapasiteye sahip olan tesis, dört aşamadan oluşmakta ve yaklaşık 3.000 hektarlık bir alanda faaliyet göstermektedir. Noor Ouarzazate, milyonlarca eve düşük karbon salınımı ile elektrik sağlamaktadır. Fas, bunun yanı sıra rüzgar ve hidroelektrik yatırımlarını da artırmaktadır. Yenilenebilir enerji üretiminin toplam elektrik üretimindeki payını hızla yükseltmekte ve 2030 hedefi olarak bu payın %52'ye çıkarılması planlanmaktadır. Bu gelişmeler, Fas'ı bölgesel ölçekte yenilenebilir enerji alanında lider konuma taşımaktadır.

Nijerya-Fas Doğalgaz Boru Hattı, Batı Afrika ve Fas enerji altyapısında stratejik öneme sahip mega bir projedir. Proje, Nijerya'dan başlayarak Fildişi Sahili, Liberya, Sierra Leone, Gine, Gine-Bissau, Gambiya, Senegal ve Moritanya üzerinden Fas'a ulaşacak şekilde tasarlanmış olup projenin toplam uzunluğu 6.000 km'yi bulacaktır. Boru hattının yaklaşık 1.600 km'si Fas topraklarından geçecek olup hattın kademeli olarak 25 yılda tamamlanması planlanmaktadır. Projenin toplam maliyeti yaklaşık 25 milyar dolar olarak öngörülmektedir.

Batı Afrika Elektrik Havuzu (West African Power Pool – WAPP)

Fas, resmi olarak Batı Afrika Elektrik Havuzu (WAPP) üyesi olmasa da bölgesel enerji entegrasyonunu güçlendirmek ve elektrik ticaretini desteklemek amacıyla ikili enerji iş birlikleri yürütmektedir. Bunların en önemlilerinden biri, Moritanya ile yapılan elektrik bağlantısı anlaşmasıdır. Bu anlaşma, Fas'ın Batı Afrika elektrik sistemine entegrasyonu ve WAPP çerçevesinde enerji değişimlerine hazırlanmasını sağlamaktadır. Fas'ın hedefi, 14 Batı Afrika ülkesini kapsayan bölgesel enerji entegrasyonunu artırmak, yenilenebilir enerji üretimini teşvik etmek ve enerji arz güvenliğini güçlendirmektir. Mevcut elektrik kurulu gücünde yenilenebilir enerjinin payı %37 seviyesinde olup, 2030 yılına kadar bu oranın %52'ye yükseltilmesi planlanmaktadır. Bu yaklaşım, Fas'ın hem ulusal enerji güvenliğini artırmasını hem de bölgesel enerji iş birliğinde stratejik bir aktör haline gelmesini desteklemektedir.

Fas'ta Uluslararası Yatırımların Genel Görünümü

Son yıllarda Fas, Kuzey Afrika'da dikkat çeken doğrudan yabancı yatırım (DYY) merkezlerinden biri haline gelmiştir. Avrupa ile Afrika'nın kesişim noktasındaki stratejik konumu, çeşitlendirilmiş ekonomik yapısı ve sürdürülen reformlar sayesinde ülke, yatırımcıların gözünde giderek daha cazip bir profil çizmektedir. Siyasal istikrar, kapsamlı altyapı yatırımları ve dışa açık ticaret düzeni, Fas'a yönelen yabancı sermaye akışlarını destekleyen temel unsurlar arasındadır.

Siyasal İstikrar ve İş Yapma Ortamı

Fas, anayasal monarşi yapısı altında uzun süredir görece istikrarlı bir siyasi sisteme sahiptir. Kral VI. Muhammed döneminde ekonomi alanında geniş kapsamlı reformlar gerçekleştirilmiş; iş ortamının iyileştirilmesi, sürdürülebilir büyüme ve kurumsal modernleşme öncelikli hedefler haline gelmiştir. Ülke, uluslararası aktörler tarafından, görece siyasi istikrarı ve kurumsal yapısıyla güvenli ve öngörülebilir bir yatırım destinasyonu olarak görülmektedir. Bu koşullar, uzun vadeli yatırımlar için elverişli bir çerçeve sunmaktadır.

Bununla birlikte, 2025 yılındaki protestolar, ekonomik eşitsizlik, yüksek genç işsizlik oranı ve kamu yönetiminde şeffaflığın artırılması yönündeki talepleri gündeme taşımış; ülkenin reform ihtiyacının devam ettiğini ortaya koymuştur.

Doğrudan Yabancı Yatırım Eğilimleri

UNCTAD verilerine göre Fas, 2024 yılında DYY girişlerinde belirgin bir toparlanma yaşamış ve yaklaşık yüzde 55'lik artışla 1,64 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. Bu gelişme, küresel ekonomik belirsizliklere rağmen yatırımcı ilgisinin yeniden güçlendiğine işaret etmektedir.

Aynı şekilde, ülkeye yönelik toplam DYY stoku da artmaya devam etmiş; yatırımcıların Fas'ın orta vadeli ekonomik görünümüne olan güvenini yansıtmıştır.

Tüm bu ilerlemeye rağmen Fas'ın DYY hacmi halen Afrika'nın en çok yatırım çeken ekonomilerinin gerisindedir. Bu durum, ülkenin hala önemli bir yatırım potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir.

Çeşitlenen Yatırım Sektörleri

Fas'a yönelen yatırımlar otomotiv, havacılık, elektronik, yenilenebilir enerji ve ileri imalat gibi yüksek katma değerli sektörlerde yoğunlaşmaktadır. Tanger-Med, Kenitra ve Casablanca Finance City gibi endüstriyel ve finansal merkezler, ülkenin bölgesel tedarik zincirlerindeki rolünü güçlendirmekte ve küresel yatırımcıları çekmektedir.

Ayrıca ülke, derin su limanları ve lojistik altyapısını genişletmeye yönelik büyük projeler yürütmektedir. Bu yatırımların önümüzdeki yıllarda ticaret hacmini, dış bağlantıları ve DYY girişlerini daha da artırması beklenmektedir.

İş Ortamı ve Reform Gündemi

Dünya Bankası ve OECD gibi kuruluşlar, Fas'ın iş yapma süreçlerini sadeleştirmeye, şeffaflığı artırmaya ve yatırım mevzuatını modernize etmeye dönük çabalarını vurgulamaktadır. Bu reformlar, yatırımcı güvenini güçlendirmeyi ve kapsayıcı büyümeyi desteklemeyi hedeflemektedir.

Bununla birlikte, idari süreçlerin karmaşıklığı, düzenleyici engeller ve sosyo-ekonomik talepler, Fas'ın rekabet gücünü daha da artırmak için reformların devamına ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymaktadır.

Fas'ta Planlanmakta Olan Önemli Projeler

Sıra	Proje İsmi ve Yeri	Büyükölük (Milyon Dolar)	Firma/Kuruluş	Başlayış/Bitiş
1	Yeşil Hidrojen ve Amonyak Projesi (Souss-Massa)	10.617	Total Eren (Sponsor) (Fransa)	Planlama aşamasında
Proje kapsamında güneş ve rüzgar enerjisine dayalı büyük ölçekli bir üretim alanı kurulacak; elde edilecek temiz elektrik, elektrolizörler aracılığıyla yeşil hidrojen üretiminde kullanılacaktır. Üretilen hidrojenin önemli bir bölümü, bölgedeki kimya ve gübre sanayisine girdi sağlamak ve ihracata yönelik değer zinciri oluşturmak amacıyla yeşil amonyaka dönüştürülecektir. Çalışmalar; yeni endüstri bölgeleri, depolama ve iletim tesisleri, ayrıca planlanacak lojistik merkezleriyle birlikte entegre bir üretim ekosistemi yaratmayı hedefleyecektir. Finansman yapısı, Fas devlet kurumları, özel sektör konsorsiyumları ve uluslararası kalkınma fonlarının ortak katkılarıyla oluşturulacaktır. Proje tamamlandığında Souss-Massa, Kuzey Afrika'nın önemli yeşil hidrojen ve amonyak üretim üssü haline gelerek hem Fas'ın enerji dönüşümüne hem de Avrupa ve Afrika pazarlarına yönelik yeni ihracat fırsatlarının doğmasına güçlü bir katkı sağlayacaktır.				
2	Casablanca–Agadir (Casablanca–Settat – Souss-Massa) Ekspres Tren Projesi (Casablanca–Settat, Souss-Massa)	7.509	Fas Hükümeti (Sponsor)	Planlama aşamasında
Casablanca–Agadir Ekspres Tren Projesi, Fas'ın yüksek hızlı demiryolu ağını ülkenin güneyine doğru genişletmeyi hedefleyen uzun vadeli bir altyapı yatırımı olarak hayata geçirilecektir. Proje kapsamında Casablanca'dan başlayan hattın, Settat üzerinden Marrakech'e ve oradan Souss-Massa bölgesindeki Agadir'e uzanacak modern ve yüksek kapasiteli bir ekspres tren bağlantısı oluşturulması öngörülmektedir. Bu yeni güzergah, ulusal demiryolu işletmesi ONCF'nin 2040 vizyonu doğrultusunda geliştirilecek ve yaklaşık 400–450 km'lik bir kesimde seyahat sürelerini önemli ölçüde azaltacaktır. Çalışmalar; yeni yüksek hızlı hatların inşasını, gelişmiş sinyalizasyon sistemlerini, modern istasyonları, bakım tesislerini ve ihtiyaç duyulan lojistik altyapıyı kapsayacaktır. Finansmanın, uluslararası kalkınma ortakları ve özel sektör konsorsiyumlarının katılımıyla oluşturulması beklenmektedir. Proje tamamlandığında Casablanca–Agadir koridoru; turizm, ticaret, yatırım ve nüfus hareketliliğini artırarak ülkenin en dinamik ekonomik bölgeleri arasında hızlı, güvenilir ve rekabetçi bir ulaşım ağı sağlayacak, böylece Fas'ın güneyinin ulusal ekonomiye entegrasyonunu güçlendiren stratejik bir ulaşım hattı ortaya çıkacaktır.				

3	Gotion Batarya Üretim Kompleksi (Rabat-Sale-Kenitra)	6.400	Hefei Gotion High-tech Power Energy Co., Ltd. (Sponsor) (Çin), Vingroup (Sponsor) (Vietnam), Fas Hükümeti (Sponsor)	Planlama aşamasında
Gotion Battery Manufacturing Complex, Rabat-Salé-Kénitra bölgesinde kurulmakta olan ve Afrika'nın ilk büyük ölçekli elektrikli araç batarya üretim tesisi olarak konumlanan stratejik bir yatırımdır. Çin-Avrupa ortaklı Gotion High-Tech tarafından geliştirilen bu kompleks, lityum-iyon batarya hücreleri ile ilgili temel bileşenlerin üretimini tek bir entegre ekosistem içinde gerçekleştirmeyi hedeflemekte ve özellikle Avrupa otomotiv pazarına yönelik ihracat kapasitesiyle öne çıkmaktadır. Kenitra'daki mevcut otomotiv tedarik zincirine entegre edilecek olan tesis, üretimin büyük bölümünü yerelleştirerek ülkenin sanayi yapısını daha ileri teknoloji alanlarına taşıyacak, binlerce kişiye istihdam sağlayacaktır. Stratejik konumu, Tanger-Med ve Atlantik limanlarına erişim imkanı ve gelişmiş serbest bölge altyapısıyla Gotion Kompleksi, Fas'ın elektrikli araç ve yeşil teknoloji alanında bölgesel bir üretim üssü olma vizyonunun önemli bir bileşeni olarak değerlendirilmektedir.				
4	Marrakeş – Agadir Yüksek Hızlı Demiryolu Hattı Projesi (Marrakech-Safi, Souss-Massa)	5.482	Korail (Sponsor) (Güney Kore), ONCF (Sponsor) (Fas), Dohwa Engineering (Tasarım/Mimari) (Güney Kore)	Planlama aşamasında
Marrakeş–Agadir Yüksek Hızlı Demiryolu Hattı, merkezi Fas ile ülkenin güney Atlantik bölgesini modern bir yüksek hızlı koridor üzerinden birbirine bağlamayı amaçlayan büyük bir altyapı projesidir. Mevcut yüksek hızlı hatların devamı niteliğinde planlanan proje, iki şehir arasındaki yolculuk süresini yaklaşık 4,5 saatten 1,5 saate indirmeyi hedeflemektedir. Çalışma; yeni yüksek hızlı hatların inşasını, istasyonların modernizasyonunu ve destekleyici ulaşım altyapılarının geliştirilmesini kapsamaktadır. Tamamlandığında projenin turizmi canlandırması, iç bölgeler ile kıyı arasındaki ticareti kolaylaştırması, Marakeş–Safi ve Souss-Massa bölgelerine yatırımları çekmesi ve Fas'ın kuzeyde Tanca'dan güneyde Agadir'e uzanan daha bütünleşik bir demiryolu ağı kurma vizyonuna katkı sağlaması beklenmektedir.				

5	Jorf Lasfar LNG Terminali (Casablanca-Settat)	4.318	Fas Enerji ve Maden Bakanlığı (Sponsor) (Fas)	Planlama aşamasında
Jorf Lasfar LNG Terminali, Fas'ın artan doğal gaz talebini karşılamak ve enerji arzını çeşitlendirmek amacıyla Jorf Lasfar liman bölgesinde planlanan bir sıvılaştırılmış doğal gaz ithalat tesisidir. Ülkenin uzun vadeli gaz altyapı stratejisinin bir parçası olarak geliştirilen proje, yıllık yaklaşık 5 milyar metreküp LNG yeniden gazlaştırma kapasitesi hedeflemekte ve gerektiğinde genişletilebilecek şekilde tasarlanmaktadır. Henüz planlama ve geliştirme aşamasında olan terminal, Fas'ın gaz-yakıtlı elektrik üretimini desteklemesi, sanayi bölgelerine güvenilir enerji girişi sağlaması ve ulusal enerji karmasını daha temiz kaynaklara yönlendirmesi açısından stratejik bir rol oynaması beklenen projeler arasında yer almaktadır.				
6	Trans-Mağrip Demiryolu Projesi (Fes-Meknes, L'Oriental)	4.000	Mağrip Birliği (Sponsor) Tunus Ulaştırma Bakanlığı (Sponsor), Afrika Kalkınma Bankası (Finansman), Tunus Ulusal Demiryolları Şirketi (SNCFT), COMETE Engineering & Consulting Firm (Tunus), Medevco (Cezayir), Italferr (İtalya)	Planlama aşamasında
Trans-Mağrip Demiryolu Projesi, Kuzey Afrika'daki demiryolu ağlarını modernize ederek Fas, Cezayir ve Tunus'u kesintisiz bir hatla birbirine bağlamayı hedefleyen uzun vadeli bölgesel bir entegrasyon girişimidir. Proje kapsamında mevcut hatların yenilenmesi (örneğin Fas'ta Fes-Oujda hattı) ve eksik sınır geçişlerinin tamamlanmasıyla Casablanca-Cezayir-Tunus arasında hızlı ve verimli bir yolcu ve yük koridoru oluşturulması planlanmaktadır. Tamamlandığında Casablanca-Tunus arasındaki seyahat süresinin yaklaşık 48 saatten 25 saatin altına düşmesi öngörülmektedir. Hatların elektrikleştirilmesi, sinyalizasyonun modernleştirilmesi ve bölgesel ticaretin kolaylaştırılması proje hedefleri arasındadır. Bu demiryolu koridoru, uzun vadede Libya ve Moritanya'ya doğru genişleme potansiyeli de taşımaktadır. Proje halen fizibilite ve teknik hazırlık aşamalarında olup Afrika Kalkınma Bankası tarafından desteklenmekte ve Arap Mağrip Birliği çerçevesinde bölgesel koordinasyon sağlanmaktadır.				

7	Dakhla Hidrojen Projesi - 1. Aşama (Dakhla-Ouetüd Ed-Dahab)	3.943	AP Moller Maersk (Danimarka), Taqa Morocco (Fas), OCP Group (Fas), ORNX BOUJDOUR (Fas), DAHAMCO (Fas)	Planlama aşamasında
Fas'ın güneyindeki Dakhla bölgesinde tamamen ihracata yönelik yeşil hidrojen ve yeşil amonyak üretmeyi hedefleyen büyük ölçekli bir yenilenebilir enerji girişimidir. Güçlü rüzgar ve güneş potansiyelinden yararlanarak yılda yaklaşık 1 milyon ton üretim kapasitesine ulaşması ve 2031 civarında devreye girmesi öngörülmektedir. Proje, Avrupa'nın özellikle ARA bölgesi (Amsterdam-Rotterdam-Antwerp enerji ve lojistik merkezi) için temiz enerji tedarikini artırmayı amaçlamaktadır.				
8	Kuzey-Batı Atlantik Limanı Sivil Havalimanı Projesi (Casablanca-Settat)	2.943	Fas Hükümeti (Sponsor)	Planlama aşamasında
Proje, Fas'ın Casablanca bölgesinde planlanan yeni bir sivil havalimanı inşasını öngören kapsamlı bir ulaştırma ve lojistik geliştirme girişimidir. Proje, ülkenin ulusal "Havalimanları 2030" stratejisi kapsamında artan yolcu ve kargo talebine yanıt vermeyi, hava taşımacılığı kapasitesini güçlendirmeyi ve özellikle 2030 FIFA Dünya Kupası hazırlıklarıyla bağlantılı olarak uluslararası uçuş trafiğini desteklemeyi amaçlamaktadır. Yeni havalimanının, mevcut hava bağlantılarını tamamlayarak Casablanca'nın küresel ve bölgesel havacılık merkezlerinden biri haline gelmesine katkı sağlaması ve ana kara ile yüksek hızlı tren gibi diğer ulaşım ağlarıyla entegre çalışması hedeflenmektedir.				
9	Soluna Dakhla Rüzgar Enerji Projesi (Dakhla-Oued Ed-Dahab)	2.500	Soluna (Sponsor) (ABD)	Planlama aşamasında
Soluna Dakhla Rüzgar Enerji Projesi, Fas'ın güneyinde yer alan Dakhla bölgesinin yüksek rüzgar potansiyelinden yararlanarak büyük ölçekli yenilenebilir enerji üretimi hedefleyen stratejik bir girişimdir. Proje kapsamında yaklaşık 900 MW kapasiteye ulaşacak geniş bir rüzgar santrali kurulması, üretilen temiz enerjinin ise hem ulusal şebekeye hem de ileri teknoloji uygulamalarına yönlendirilmesi planlanmaktadır. Geliştirme süreci; kapsamlı rüzgar ölçümleri, çevresel etki analizleri, mühendislik tasarımları ve modüler üretim birimleri üzerine kurgulanmış çok aşamalı bir yapıyı içermektedir.				

Fas'ta Planlama Aşamasında Olan Diğer Projeler

- White Dunes Hidrojen Projesi, Dakhla-Oued Ed-Dahab
- Noor Midelt Güneş Enerjisi Kompleksi, 1. Faz, Ouarzazate, Draa-Tafilalet
- Kenitra Atlantique Limanı, Rabat-Salé-Kenitra
- Nador Limanı Konteyner Terminali, Nador, L'Oriental
- Tamesna (Rabat-Salé-Kenitra) – Tit Mellil (Casablanca-Settat) Otoyol Projesi
- Marrakech (Sidi Zouine Havalimanı) Yeni Havalimanı Projesi, Marrakech-Safi
- Casablanca Büyük Futbol Stadyumu, Casablanca-Settat
- Eureka Park Veri Merkezi, Tanca-Tetouan-El Hoceima
- Mogador Turizm Tesisi, Marrakech-Safi
- Katot Malzemeleri Üretim Tesisi, Tanca, Tanca-Tetouan-El Hoceima
- Tan Tan (Guelmim-Oued Noun) – Laayoune (Laayoune-Sakia El Hamra) Çift Devre İletim Hattı
- Marrakeş Güneş Enerji Santrali, Douar Eddraa, Marrakech-Safi

Türk Firmalarının İnşa Ettiği yada İnşaat Aşamasında Olduğu Projeleri

2025 Mayıs tarihine kadar Fas'ta Türk müteahhitleri tarafından bugüne kadar 4,2 milyar dolar değerinde 111 proje üstlenilmiş ve tamamlanmıştır.

- Casablanca Tramvay Projesi (1. Ve 2. Hatlar) Casablanca

Yapı Merkezi bu projede ana yüklenici olarak yer almıştır.

- Nador West Med Liman Projesi

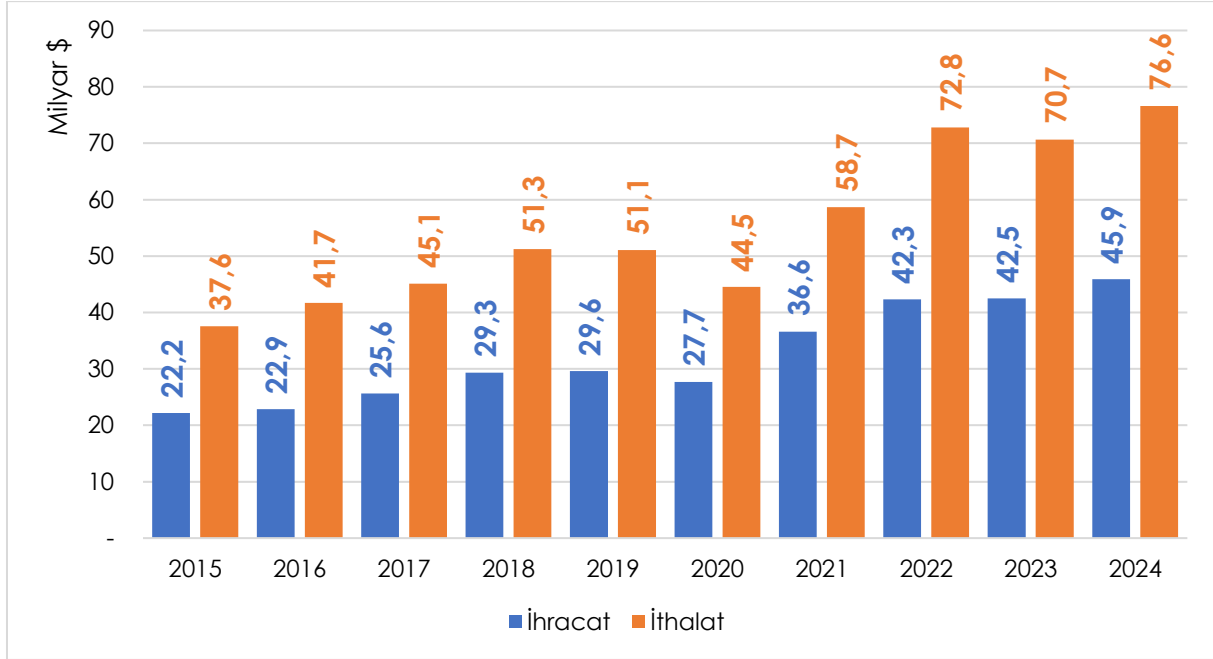
Nador West Med limanın inşaatı, SGTM (Fas), JDN (Lüksemburg) ve Türk STFA İnşaat A.Ş. grubunun konsorsiyumu tarafından yürütülmektedir.

- Safi Yeni Liman Projesi

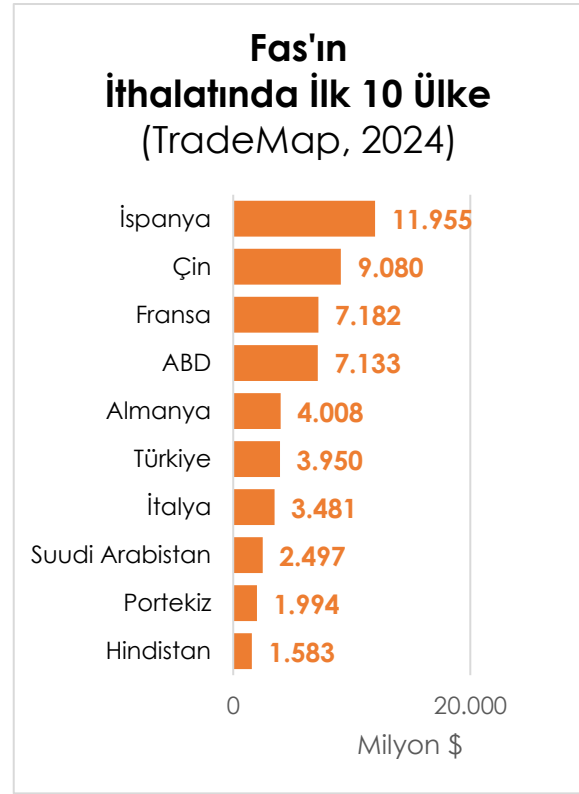
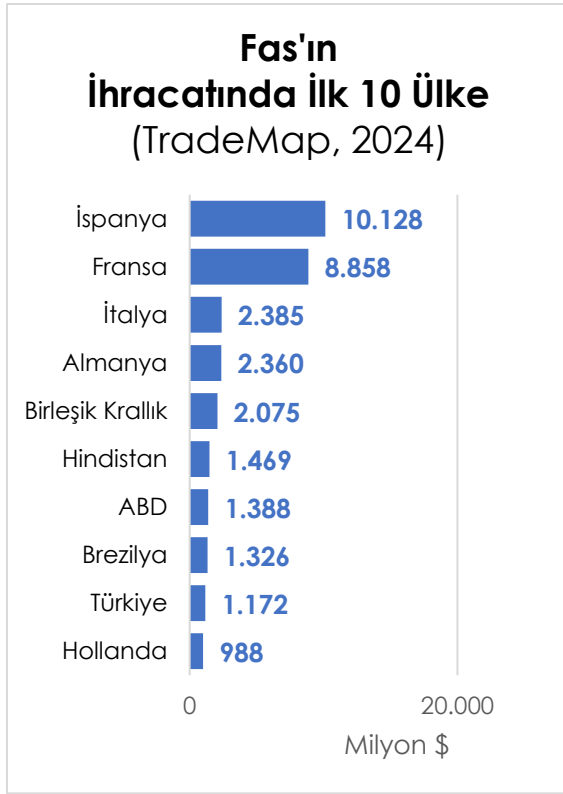
STFA İnşaat A.Ş. yerel ortaklarıyla birlikte Safi limanın inşaatını üstlenmiştir.

II-FAS'IN DIŞ TİCARETİ

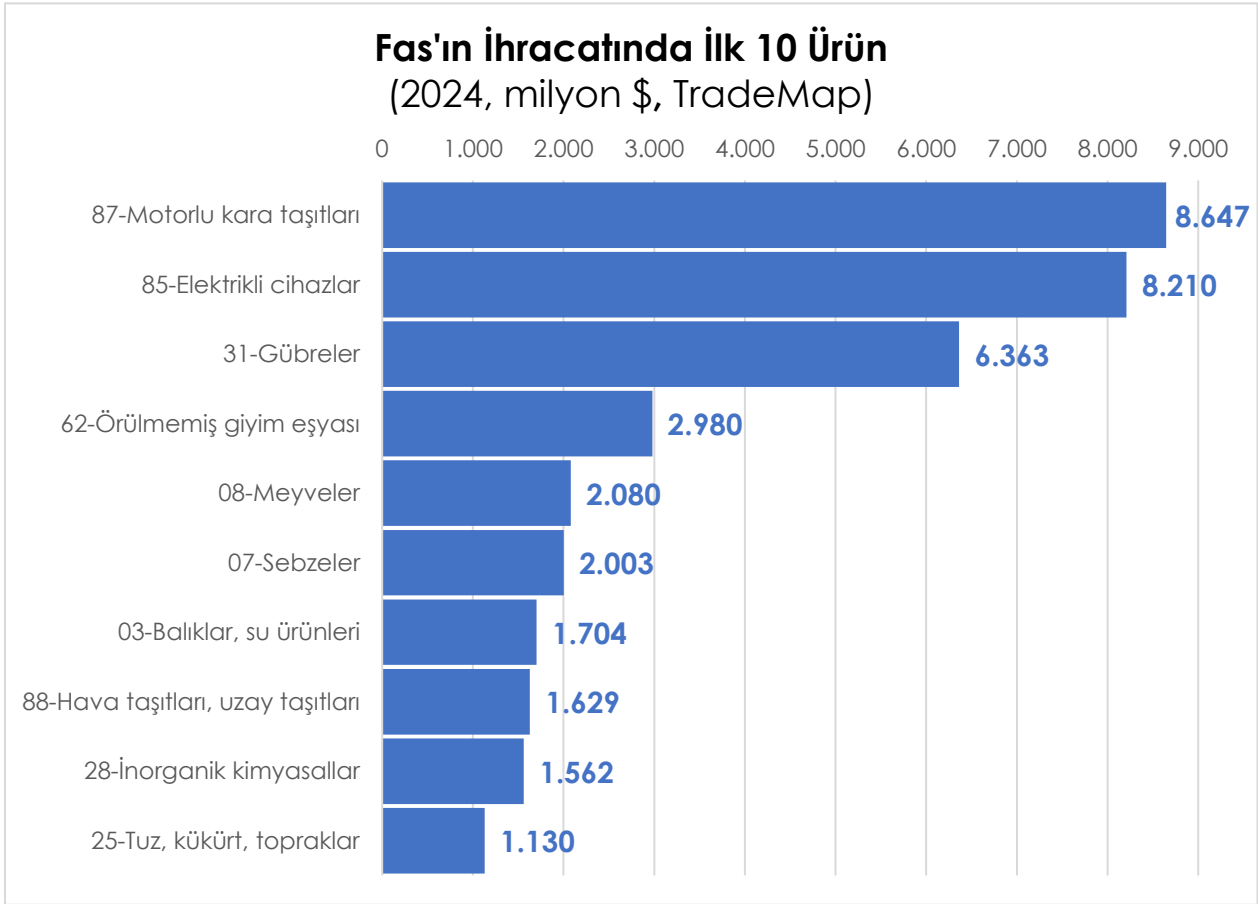
(TradeMap, 2015-2024)

- Son on yılda Fas'ın ihracatı %106,9, ithalatı ise %103,8 oranında artmış; Ülkenin dış ticaret hacminde belirgin bir büyüme gerçekleşmiştir.
- İhracatın ithalatı karşılama oranı 2015 yılında %59,1 iken, 2024 yılında %59,9 olarak gerçekleşmiştir.
- 2020 yılı sonrası yaşanan ihracat artışı, Fas'ın otomotiv, elektrik-elektronik ve gübre sektörlerindeki ihracatının katlanarak artmasından kaynaklanmaktadır.
- Pandemi dönemi yaşanan keskin daralmanın ardından Fas ekonomisi yeniden açılmış, hanehalkı tüketimi toparlanarak 2021 yılından itibaren ithal tüketim mallarına olan talebi artırmıştır. Aynı dönemde liman, demiryolu, yenilenebilir enerji tesisi inşaatları ile deniz suyundan arıtma projelerinden kaynaklanan talep, ekipman ve ara mal ithalatını yükseltmiş; ithalat hacminde belirgin bir artışa yol açmıştır.
- Fas, enerji açısından büyük ölçüde dışa bağımlı bir ülkedir. 2021 sonrası dönemde, özellikle Rusya-Ukrayna savaşıyla birlikte petrol, doğal gaz fiyatlarının küresel ölçekte yükselmesi de Fas'ın ithalatını arttıran bir faktör olmuştur.

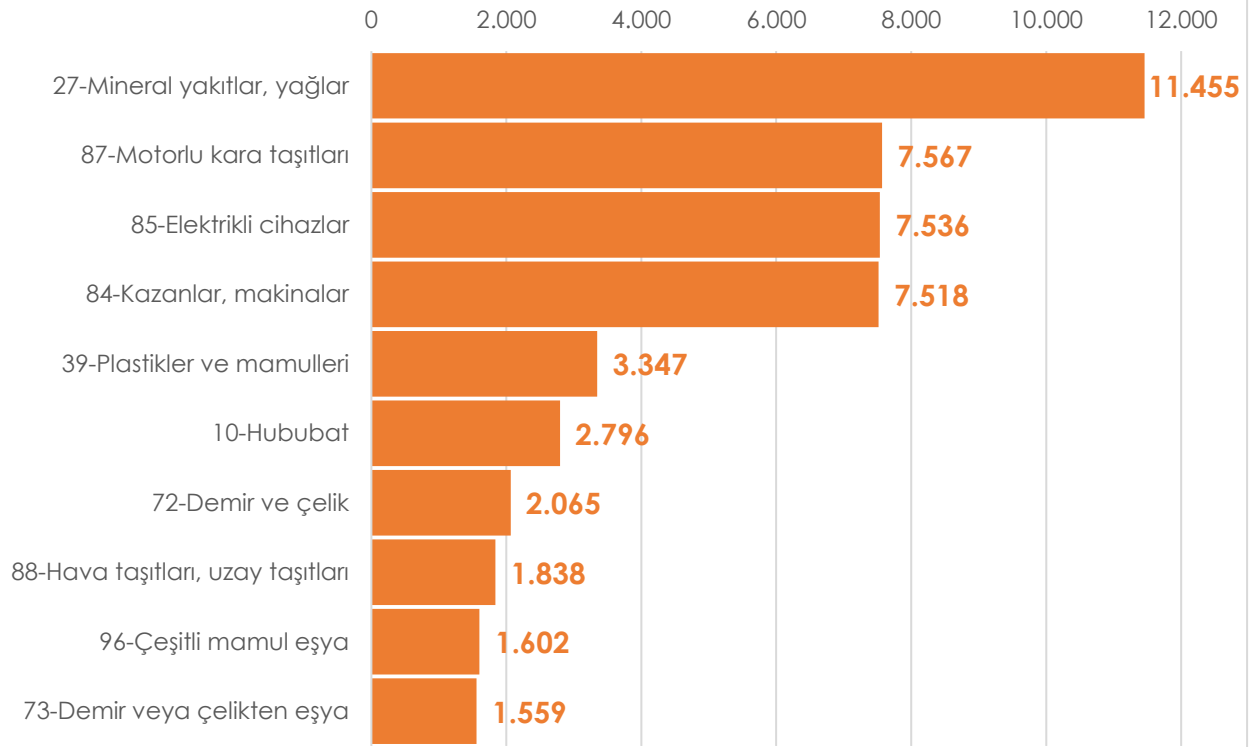

- Fas'ın dış ticaretinde İspanya ve Fransa'nın öne çıkmasının temelinde coğrafi yakınlık, tarihsel bağlar, kurumsal entegrasyon ve lojistik avantajların birleşimi yer almaktadır. Ülkenin ihracat ve ithalatını oluşturan sektör kalemlerinin birçoğunda bu durum gözlemlenebilmektedir. Avrupa kıtasından yalnızca Cebelitarık Boğazı ile ayrılan Fas, özellikle İspanya ile yapılan dış ticarete düşük taşıma maliyetleri ve hızlı teslimat imkanından faydalanmaktadır.
- Fransa ile sömürge döneminden miras kalan güçlü ekonomik ve kurumsal ilişkiler, ortak iş yapma kültürü, finansal ağlar ve Fransız şirketlerinin Fas'taki yaygın yatırımları ticaret hacmini desteklemektedir. İtalya ve Almanya ise otomotiv ve elektrik-elektronik ürünlerine yönelik talepleriyle önemli bir pazar konumundadır. Fas'ın Avrupa Birliği ile yürürlükte olan Ortaklık Anlaşması ve tercihli ticaret düzenlemeleri, gümrük vergilerinin düşüklüğü ve teknik engellerin sınırlı olması, bu dört ülkeye yapılan ihracatı daha da cazip hale getirmektedir. Tanger Med Limanı başta olmak üzere gelişmiş liman altyapısı ve düzenli Ro-Ro ve konteyner hatları, bu ticaretin lojistik omurgasını oluşturmaktadır.
- Fas, 2024 yılında yaklaşık 6,4 milyar dolar gübre ihraç ederken, Brezilya, yapılan 1,2 milyar dolarlık ihracatla ilk sırayı almış; Hindistan (818 milyon dolar) ve Bangladeş (520 milyon dolar) ise başlıca diğer pazarlar olmuştur.
- Fas, İspanya'dan başta mineral yakıtlar ve yağlar ile otomotiv ürünlerini, Çin'den ağırlıklı olarak elektrik-elektronik ve makine ürünlerini, Fransa'dan ise otomotiv ile elektrik-elektronik ürünlerini ithal etmektedir.

- Motorlu kara taşıtları, 2024 yılında 8,6 milyar dolarlık hacmiyle ihracatın en büyük kalemini oluşturmuştur. Bu grubun toplam ihracattaki payı, 2015 yılında 2,6 milyar dolar ile %11,9 seviyesindeyken, bu pay 2024'te %18,8'ye yükselerek dikkat çekici bir artış kaydetmiştir.
- Elektrikli cihazlar, 2024 yılında 8,2 milyar dolarlık hacmiyle ihracatın en büyük 2. kalemini oluşturmuştur. Bu grubun toplam ihracattaki payı, 2015 yılında 3,5 milyar dolar ile %15,8 seviyesindeyken, bu pay 2024'te %17,9'a yükselmiştir.
- Gübreler, 2024 yılında 6,4 milyar dolarlık hacmiyle ihracatın en büyük 3. kalemini oluşturmuştur. Bu grubun toplam ihracattaki payı, 2015 yılında 1,9 milyar dolar ile %8,4 seviyesindeyken, bu pay 2024'te %13,9'a yükselerek önemli bir artış kaydetmiştir.
- Fas, 2024 yılında 2,1 milyar dolar tutarında meyve ihracatı gerçekleştirirken, İspanya (394 milyon dolar), Birleşik Krallık (373 milyon dolar) ve Hollanda (322 milyon dolar) öne çıkan başlıca pazarlar olmuştur; Birleşik Krallık'a yönelik meyve ihracatı ise son on yılda %1.887 artış kaydetmiştir. Fas, 2024 yılında 2,0 milyar dolar tutarında sebze ihracatı gerçekleştirirken, Fransa (787 milyon dolar), İspanya (376 milyon dolar) ve Hollanda (247 milyon dolar) öne çıkan başlıca pazarlar olmuştur; Hollanda'ya yönelik sebze ihracatı ise son on yılda %269 artış kaydetmiştir.

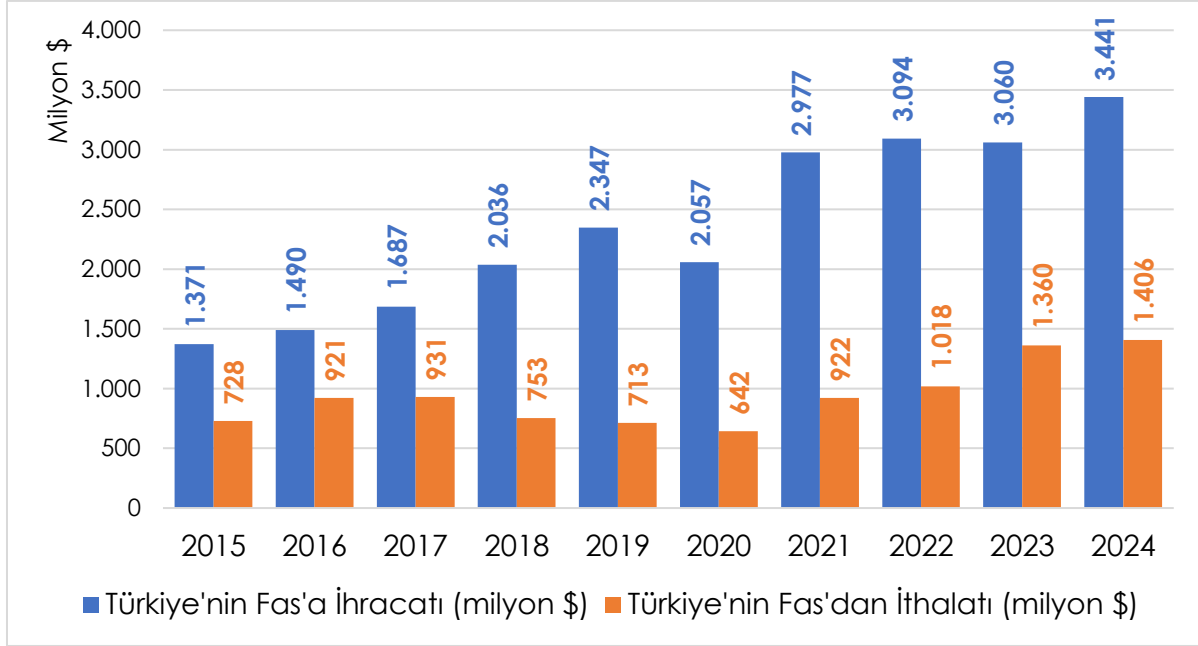
Fas'ın İthalatında İlk 10 Ürün (2024, milyon \$, TradeMap)

- Petrokimya ve diğer enerji ürünleri, 2024 yılında 11,5 milyar dolarlık hacmiyle ithalatın en büyük kalemini oluşturmuştur. Bu grubun toplam ithalattaki payı, 2015 yılında 6,8 milyar dolar ile %18,1 seviyesindeyken, bu pay 2024'te %15,0'e düşmüştür.
- Motorlu kara taşıtları ürün grubunun ithalatı 2015'te 3,0 milyar dolar iken 2024'te %150 artışla 7,6 milyar dolara çıkmıştır.
- Elektrik-elektronik ürün grubunun ithalatı 2015'te 3,6 milyar dolar iken 2024'te %109 artışla 7,5 milyar dolar seviyesine çıkmıştır.
- Makine ürün grubunun ihracatı ürün grubunun ithalatı ise 2015'te 3,2 milyar dolar iken 2024'te %136 artışla 7,5 milyar dolar seviyesine çıkmıştır.
- Son on yılda en çarpıcı artış, çeşitli mamul eşya ürün grubunda görülmüş; bu kalemdaki ithalat %481 oranında yükselerek 276 milyon dolardan 1,6 milyar dolara ulaşmıştır.

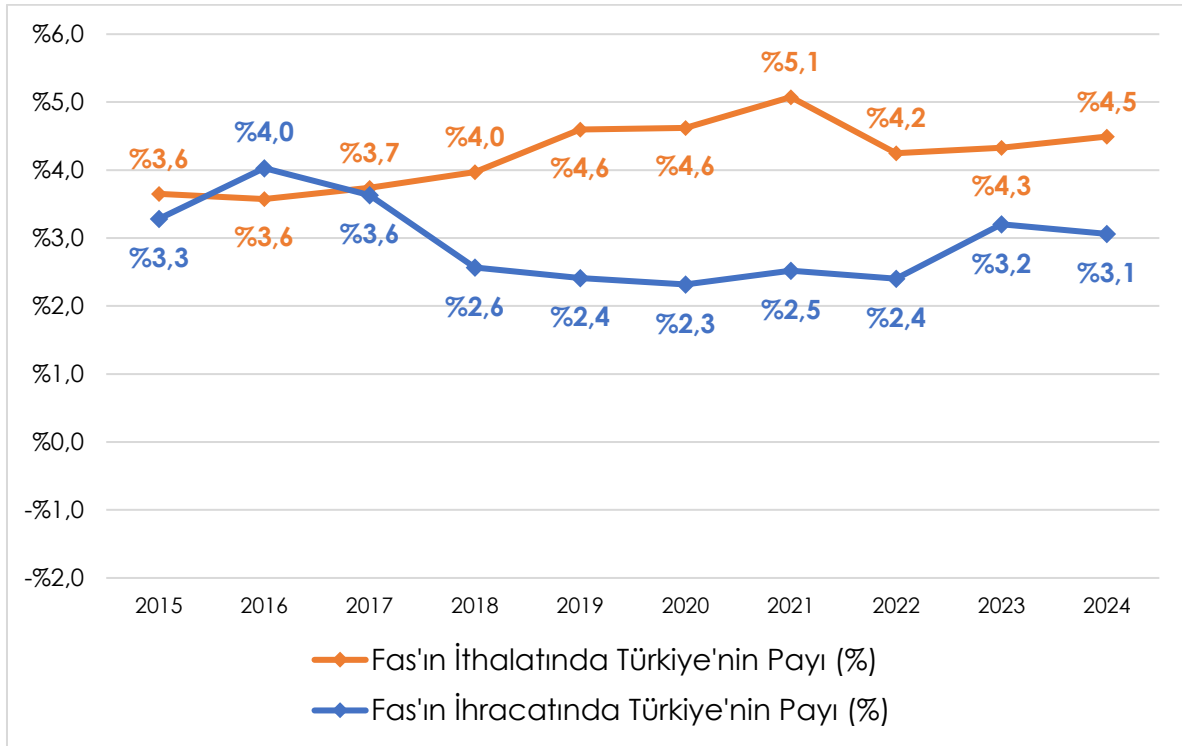
III- FAS-TÜRKİYE DIŞ TİCARETİ

Fas ile Karşılıklı Ticaretimiz (TÜİK)

- Son 10 yılda Fas'a ihracatımız yüzde 150,9 oranında artış göstermiştir. Toplam değer bazında en fazla artış kaydeden sektörler Kimyevi Maddeler (%564 artış), Otomotiv (%97,3 artış) ve Çelik (%82,6 artış) sektörleri olmuştur.
- Yüzdesel artış açısından bakıldığında ise Kuru Meyve ve Mamulleri, Meyve Sebze Mamulleri, Yaş Meyve ve Sebze, Gemi, Yat ve Hizmetleri ile Maden sektörleri öne çıkmaktadır. On yıllık dönemde sadece iki sektörde düşüş görülmüştür. (Halı sektöründe %57,3; Tütün sektöründe %6,4 azalış)
- Son 10 yılda Fas'tan ithalatımız yüzde 93,1 oranında artış göstermiştir. Değer bazında en çok artış sırasıyla; Otomotiv (%152 artış), Kimyevi Maddeler (%91,7), Hazır Giyim ve Konfeksiyon (%252) sektörlerinde olmuştur.
- Son on yıllık dönemde Fas'a yönelik ihracatımız dalgalı bir seyir izlemekle birlikte, ülkemizin Fas'a ihracatı diğer pazarlara kıyasla daha güçlü bir artış göstermiştir. Bu artışta, ihracat ürün profilimizin Fas'ın son yıllarda hayata geçirdiği büyük ölçekli altyapı ve inşaat projelerinin ihtiyaçlarını tamamlayıcı nitelikte olması önemli rol oynamıştır.

Fas'ın İthalat ve İhracatında Payımız (TÜİK)

- Fas'ın ithalatında Türkiye'nin payı 2015 yılında %3,6 seviyesindeyken, 2021 yılında %5,1'e çıkmış, 2024 yılında ise %4,5'e kadar gerilemiştir.
- Fas'ın ihracatında ülkemizin payı 2015 yılında %3,3 seviyesinde seyrederken, bu oran 2024 yılında %3,1 seviyesine gerilemiştir.
- Fas'ın ithalatının 2020 yılında %12,8 oranında gerilediği dönemde, Türkiye'nin Fas'a ihracatı da benzer şekilde %12,4 azalmıştır. Pandemi sonrası küresel toparlanma sürecinde ise Türkiye'nin Fas'a ihracatı, rakip ülkelere kıyasla daha güçlü bir ivme kazanarak %44,7 artmış; bu gelişme Türkiye'nin Fas'ın toplam ithalatı içindeki payının yükselmesine katkı sağlamıştır.
- Ancak 2022, 2023 ve 2024 yıllarında Fas'a yönelik ihracatımız, pazardaki diğer rakip ülkelere kıyasla daha sınırlı bir artış göstermiştir. Bu dönemde Fas'ın ithalatında İspanya'dan yapılan alımlar %29,6, Çin'den %32,2, ABD'den %90,4 ve Almanya'dan %55,7 oranında artış kaydetmiştir.
- Türkiye'nin Kuzey Afrika ülke grubuna yönelik ihracatı 2023 yılında %3,3 oranında gerilerken, 2024 yılında %5,8 artış göstermiştir. Türkiye'nin Fas'a ihracatı ise 2023'te bir önceki yıla göre %1,1 azalmasına karşın, 2024 yılında %12,4 oranında artış kaydetmiştir.

Tablo: Fas'a İhracatımızda Sektörler
 (TİM, TÜİK, Ocak-Aralık Dönemi)

SEKTÖR	2024 (x1000\$)	2025 (x1000\$)	Değişim %
TOPLAM (GTS)	3.440.903	4.524.272	%31,5
Otomotiv Endüstrisi	589.503	689.846	%17,0
Çelik	410.347	672.984	%64,0
Kimyevi Maddeler ve Mamulleri	460.342	493.963	%7,3
Tekstil ve Hammaddeleri	381.504	441.565	%15,7
Mobilya, Kağıt ve Orman Ürünleri	259.195	295.242	%13,9
Savunma ve Havacılık Sanayii	22.409	275.692	%1130,3
Elektrik ve Elektronik	182.695	222.148	%21,6
Demir ve Demir Dışı Metaller	149.305	167.484	%12,2
Makine ve Aksamları	125.547	164.934	%31,4
İklimlendirme Sanayii	120.962	112.986	-%6,6
Hazırgiyim ve Konfeksiyon	72.578	88.661	%22,2
Çimento Cam Seramik ve Toprak Ürünleri	70.193	82.603	%17,7
Hububat, Bakliyat, Yağlı Tohumlar ve Mamulleri	50.246	53.599	%6,7
Madencilik Ürünleri	37.599	50.049	%33,1
Mücevher	42.152	42.481	%0,8
Deri ve Deri Mamulleri	20.565	16.412	-%20,2
Tütün	9.101	10.021	%10,1
Halı	8.168	8.867	%8,6
Su Ürünleri ve Hayvansal Mamuller	9.040	7.385	-%18,3
Meyve Sebze Mamulleri	4.224	6.242	%47,8
Kuru Meyve ve Mamulleri	6.864	3.974	-%42,1
Fındık ve Mamulleri	2.885	1.742	-%39,6
Zeytin ve Zeytinyağı	3.699	570	-%84,6
Gemi, Yat ve Hizmetleri	46.343	229	-%99,5
Süs Bitkileri ve Mamulleri	7	48	%565,2
Yaş Meyve ve Sebze	12	15	%24,9

Tablo: Fas'tan İthalatımızda Sektörler
 (TİM, TÜİK, Ocak-Kasım Dönemi)

SEKTÖR	2024 (x1000\$)	2025 (x1000\$)	Değişim %
TOPLAM (GTS)	1.251.329	1.357.683	%8,5
Otomotiv Endüstrisi	523.302	648.825	%24,0
Kimyevi Maddeler ve Mamulleri	285.726	284.297	-%0,5
Hazırgiyim ve Konfeksiyon	158.101	163.814	%3,6
Su Ürünleri ve Hayvansal Mamuller	126.312	92.509	-%26,8
Madencilik Ürünleri	74.549	72.083	-%3,3
Elektrik ve Elektronik	28.509	33.944	%19,1
Mücevher	8.840	13.178	%49,1
Deri ve Deri Mamulleri	8.945	11.655	%30,3
Tekstil ve Hammaddeleri	6.749	6.830	%1,2
İklimlendirme Sanayii	5.528	6.533	%18,2
Mobilya, Kağıt ve Orman Ürünleri	6.583	5.256	-%20,1
Çelik	4.344	4.675	%7,6
Savunma ve Havacılık Sanayii	5.135	3.574	-%30,4
Demir ve Demir Dışı Metaller	2.409	2.942	%22,1
Hububat, Bakliyat, Yağlı Tohumlar ve Mamulleri	2.039	2.636	%29,3
Makine ve Aksamları	1.664	2.067	%24,2
Yaş Meyve ve Sebze	336	986	%193,0
Meyve Sebze Mamulleri	362	726	%100,7
Çimento Cam Seramik ve Toprak Ürünleri	505	708	%40,3
Halı	58	179	%210,0
Kuru Meyve ve Mamulleri	422	178	-%57,7
Fındık ve Mamulleri	14	60	%336,4
Süs Bitkileri ve Mamulleri	-	26	-
Gemi, Yat ve Hizmetleri	896	-	-%100,0
Zeytin ve Zeytinyağı	-	-	-
Tütün	-	-	-

IV-FAS'A İHRACATTA POTANSİYEL

Ürün Grupları Bazında Potansiyeli Yüksek Ürünler

(Ticaret Bakanlığı, Kolay İhracat Platformu)

1	İlaç ve Kimya
280700	Sülfürik asit ve oleum
271019	Diğer yağlar ve müstahzarlar
290315	Etilen diklorür (ISO) (1,2 dikloroetan); doymuş
271290	Yağlı mum, ozakerit, linyit mumu, turb mumu vb.
320641	Ultramarin ve ultramarin esaslı müstahzarlar

2	Demir-Çelik ve Metal
720711	Demir veya alaşımsız çelikten yarı mamuller; C < %0.25, enine kesit dikdörtgen (kare dahil), en < kalınlığının 2 katı
732591	Demir/çelikten öğütücü bilyalar ve öğütmeye mahsus benzeri eşya
830820	Adi metallerden boru şeklinde veya yarı saplı perçinler
730539	Demir/çelikten diğer ince ve kalın borular; diğer şekilde kaynak yapılmış, iç-dış kesitleri daire, dış çapı > 406.4mm
960622	Adi metallerden düğmeler; dokumaya elverişli maddelerle kaplanmamış

3	Makine
840732	Kara taşıtları için kıvılcım ile ateşlemeli içten yanmalı doğrusal pistonlu motorlar (patlamalı motor); 50 cm ³ < silindir hacmi ≤ 250 cm ³
843830	Şeker imaline mahsus sanayi amaçlı makina ve cihazlar
847410	Toprak, taş, cevher veya katı haldeki diğer mineral maddeleri tasnif etmeye, elemeye, ayırmaya veya yıkamaya mahsus makinalar
842131	İçten yanmalı motorlar için hava filtreleri
843131	Asansörler, skipli asansörler veya yürüyen merdivenler için aksam ve parçalar

4	Tekstil
551614	Dokunmuş mensucat; suni devamsız lifler ≥ %85, baskılı
550969	Diğer iplikler (dikiş ipliği hariç); devamsız akrilik veya modakrilik lif ağırlıklı fakat < %85, perakende olmayan
551612	Dokunmuş mensucat; suni devamsız lifler ≥ %85, boyanmış
520831	Bez ayağı; boyanmış, pamuk ≥ %85, m ² ≤ 100gr
551613	Dokunmuş mensucat; suni devamsız lifler ≥ %85, farklı renkteki ipliklerden

5	Tarım ve Hayvancılık
100829	Darı (cin ve kum darı); tohumluk olanlar HARIÇ
020311	Domuzların karkas ve yarım karkasları; taze veya soğutulmuş
020321	Domuzların karkas ve yarım karkasları; dondurulmuş
030111	Süs balıkları (tatlısu); canlı
020322	Domuzların kemikli but, kol ve bunların parçaları; dondurulmuş

6	Elektrik-Elektronik
851810	Mikrofonlar ve bunların mesnetleri
851531	Metallere ark kaynağı (plazma arkı dahil) yapmaya mahsus tamamen veya kısmen otomatik olan makine ve cihazlar
900410	Güneş gözlükleri
854449	Bağlantı parçaları takılmamış diğer elektrik iletkenleri; izole edilmiş, gerilimi ≤ 1000 V
853810	85.37 Pozisyonunda yer alan eşya için tablolar, panolar, konsollar, masalar, kabinler ve diğer mesnetler (cihazla donatılmamış)

7	Hazır Giyim
620421	Kadın/kız çocuk için takım; yün/ince hayvan kıllarından (örülmemiş veya kroşe olmayan)
621120	Kayak kıyafetleri (örülmemiş veya kroşe olmayan)
610722	Erkek/ erkek çocuk için gece gömlekleri ve pijamalar; sentetik veya suni liflerden (örme veya kroşe)
620930	Bebek için giyim eşyası ve aksesuar; sentetik liflerden (örülmemiş veya kroşe olmayan)
620721	Erkek/erkek çocuk için gece gömlekleri ve pijamalar; pamuktan (örülmemiş veya kroşe olmayan)

8	Plastik ve Kauçuk
401036	Transmisyon kolonu; sonsuz senkronize, vulkanize kauçuktan, 150cm < çevre ≤ 198 cm
960630	Düğme formları, düğmelerin diğer aksamı ve düğme taslakları
401170	Kauçuktan yeni dış lastikler; tarım ve orman taşıtları ve makinelerinde kullanılan
960610	Çıtçıtlar ve bunların aksamı
392049	Vinilklorür polimerlerinden levha, plaka, şerit, film, folyo şerit; gözeneksiz, mesnetsiz, plastifiyan < %6

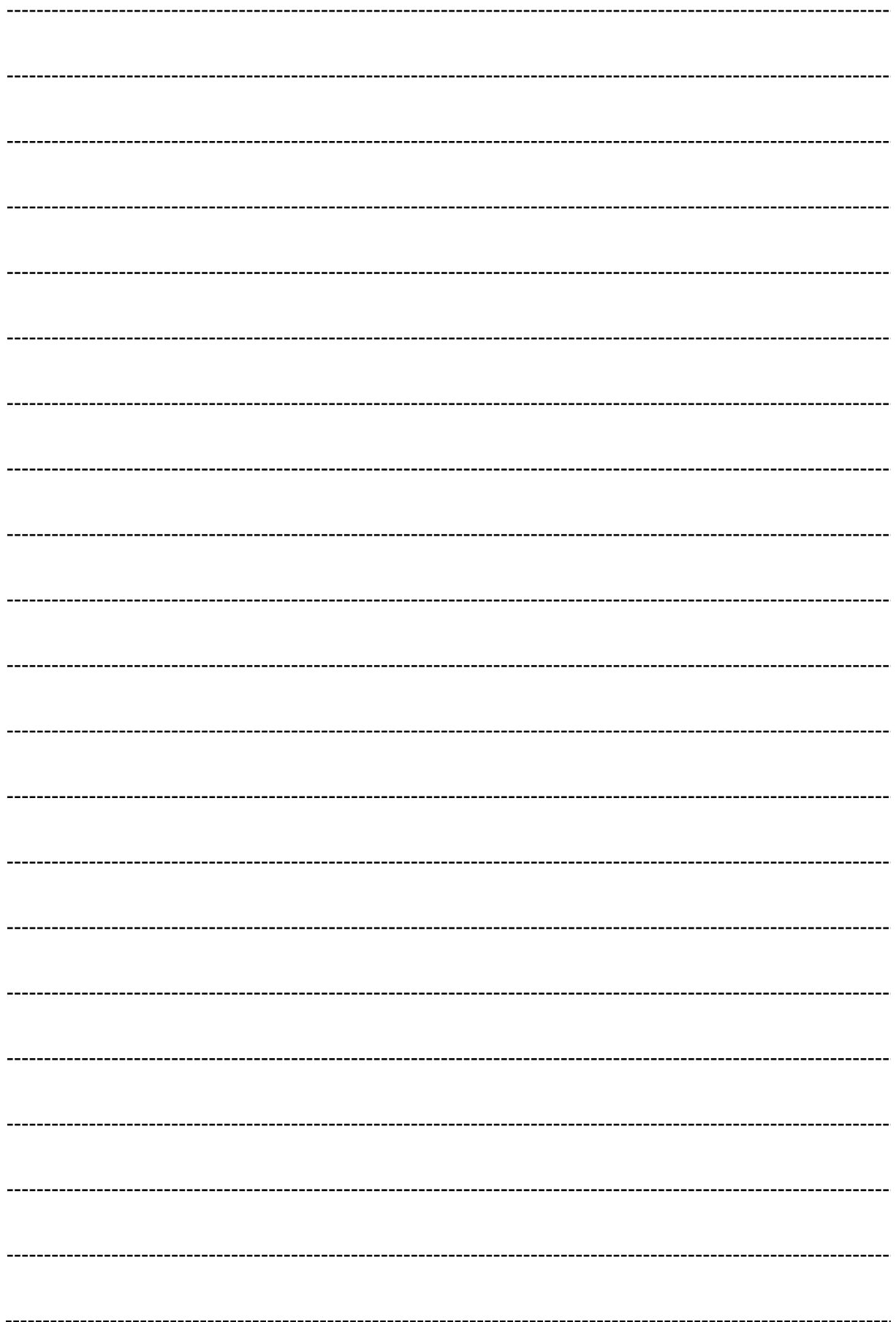
9	Ağaç ve Orman Ürünleri
481159	Plastik sıvanmış, emdirilmiş/kaplanmış diğer kağıt ve kartonlar; yapışkan olmayan, rulo veya tabaka halinde
480431	Birinci elyaf (kraft) kağıt ve kartonlar; beyazlatılmamış, m2 =< 150 gr, kuşe edilmemiş, sıvanmamış
480630	Çizim kağıtları; rulo veya tabaka halinde
440111	Yakmaya mahsus iğne yapraklı ağaçlar; kütük, odun, çalı-çırpı demetleri halinde veya benzeri şekillerde
441011	Ağaçtan yonga levha

10	İşlenmiş Tarım Ürünleri
160417	Yılan balıkları; hazırlanmış veya konserve edilmiş (bütün veya parça halinde)
240220	Tütün içeren sigaralar
230641	Düşük erusik asit muhtevalı rep veya kolza tohumu yağlarının ekstraksiyonundan (özütleme) arta kalan küspe ve diğer katı artıklar
230330	Biracılık ve damıtık içki sanayinin posa ve artıkları
220830	Viskiler-alkol derecesi % 80'den az, tağyir edilmemiş

Notlar

1. Bilgi notuna konu ülkenin dış ticaret verileri ile Türkiye'nin ilgili ülke ile karşılıklı ticaret verileri arasındaki uyumsuzluklar veri açıklama politikalarındaki farklılıklardan ve ülkelerin kamuoyu ile paylaşmadığı gizli verilerden kaynaklanmaktadır.
2. Ülkeye dair dış ticaret verilerinin kamuya açık paylaşılmadığı durumlarda partner ülkelerin dış ticaret verileri üzerinden hesaplamalar yapılmıştır. Bu nedenle ülke dış ticaretine ilişkin, veriler ülkenin resmi verileri ile farklılık gösterebilmektedir.
3. İhracat tutarı FOB bedeli üzerinden, ithalat tutarı ise CIF bedeli üzerinden hesaplanmaktadır.
4. Bu bilgi notu güvenilir olduğuna inanılan kamuya açık kaynaklardan elde edilen bilgiler kullanılmak suretiyle, sadece bilgilendirme amacıyla hazırlanmıştır. Türkiye İhracatçılar Meclisi bu notta yer alan bilgi, görüş ve değerlendirmelerin doğru, değişmez ve eksiksiz olması konusunda herhangi bir şekilde garanti vermemektedir. Bu not ve içindeki bilgilerin kullanılması nedeniyle doğrudan veya dolaylı olarak oluşacak zararlardan Türkiye İhracatçılar Meclisi hiçbir şekilde sorumluluk kabul etmemektedir.

[illegible]

TİM **TÜRKİYE**
İHRACATÇILAR
MECLİSİ

TİM Ekonomik Araştırmalar
www.tim.org.tr